

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА
Факультет фінансів**

Кафедра фінансів імені Віктора Федосова

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА «Фінанси»
ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ 07 «Управління та адміністрування»
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Форма навчання: заочна
очна (денна), заочна, дистанційна

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему: **«Бюджетне фінансування аграрної сфери в Україні та
напрями його розвитку»**

здобувачки **Моніч Каріни Василівни** _____
(П.І.Б., підпис)

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів
імені Віктора Федосова **Захожай Костянтин Валерійович**

(підпис)

**Робота допущена до захисту перед екзаменаційною комісією
з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)**

Завідувач кафедри: д.е.н., професор Буряченко А.Є.
(науковий ступінь, учене звання, ППБ)

(підпис)

Київ 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ.....	6
1.1. Значення і характеристика аграрного фінансового потенціалу держави	6
1.2. Нормативно-правове забезпечення бюджетного фінансування аграрної сфери	13
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ БЮДЖЕТНОГО ФІНАНСУВАННЯ АГРАРНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ	20
2.1. Методика оцінювання ефективності діяльності агропромислового сектору економіки.....	20
2.2. Аналіз макрофінансових показників бюджетного фінансування агропромислового комплексу.....	23
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ РОЗВИТКУ БЮДЖЕТНОГО ФІНАНСУВАННЯ АПК В УКРАЇНІ	37
3.1. Проблеми бюджетного фінансування аграрної сфери.....	37
3.2. Зарубіжний досвід забезпечення фінансовими ресурсами АПК	40
3.3. Напрями розвитку управління фінансами державних сільськогосподарських підприємств у сучасних економічних умовах	50
ВИСНОВКИ	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	59
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах сьогодення агропромисловий комплекс є одним із найважливіших секторів економіки. Підтримка на належному рівні аграрних підприємств гарантує продовольчу безпеку країни, сприяє перетворенню АПК на високоефективний та конкурентоспроможний сектор економіки на внутрішньому та зовнішньому ринках, формує ефективний ресурс зовнішньоекономічної діяльності, створює стабільне джерело наповнення бюджету і потужний виробничо-економічний потенціал для розвитку економіки регіонів і держави. Фінансове забезпечення сільськогосподарських підприємств передбачає використання всіх можливих джерел формування фінансових ресурсів для їхнього утримання. Підґрунтям цього виступає органічне поєднання джерел, форм та методів фінансування аграрної сфери.

Актуальність і практичне значення аграрного потенціалу України, необхідність ефективного управління фінансами державних сільськогосподарських підприємств у період глобальних потрясінь обумовили вибір теми кваліфікаційної бакалаврської роботи, її мету та завдання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження бюджетного фінансування аграрної сфери у своїх працях зробили такі відомі іноземні вчені, як А. Вагнер, М. Вебер, Ф. Еджворт, Дж. М. Кейнс, А. Маршалл, Дж. Мілль, А. Пігу, А. Сміт і Г. фон Шмоллер. Суттєвий науковий внесок щодо дослідження фінансової політики розвитку агропромислового комплексу здійснили вітчизняні вчені: І. Абрамова, О. Атамас, Н. Білошкурська, Д. Ванькович, О. Віленчук, О. Гривківська, Н. Давиденко, Н. Демчишак, Д. Дема, І. Дем'янюк, Л. Дорохова, Я. Дропа, І. Думанська, Я. Жаліло, О. Зварич, А. Зеленський, Д. Коров'яковський, М. Крупка, О. Лимар, Н. Лисенко, Є. Майовець, В. Небелас, Л. Недільська, О. Непочатенко, В. Онегіна, Ю. Пасічник, Б. Погріщук, О. Пристемський, В. Русан, І. Сиваченко, В. Синчак, О. Собкевич, О. Стойко, Л.

Сус, Ю. Сус, Н. Танклевська, Н. Трусова, С. Урба, Н. Фещенко, І. Шевчук та багато інших.

Враховуючи сучасну економічну ситуацію та проблемні питання реалізації фінансової політики розвитку агропромислового комплексу України, виникає потреба у вдосконаленні її теоретико-методологічної бази, що зумовлює необхідність проведення додаткових наукових досліджень.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної бакалаврської роботи є теоретичне обґрунтування бюджетного фінансування АПК та розробка практичних рекомендацій щодо підвищення його ефективності в сучасних економічних умовах.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких *завдань*:

- розкрити сутність та дати характеристику аграрного фінансового потенціалу держави;
- дослідити нормативно-правове забезпечення бюджетного фінансування аграрної сфери;
- навести методику оцінювання ефективності діяльності агропромислового сектору економіки;
- проаналізувати макрофінансові показники бюджетного фінансування агропромислового комплексу;
- визначити проблеми бюджетного фінансування аграрної сфери;
- дослідити зарубіжний досвід забезпечення фінансовими ресурсами АПК;
- запропонувати напрями розвитку управління фінансами державних сільськогосподарських підприємств у сучасних економічних умовах.

Об'єктом дослідження є бюджетне фінансування агропромислового комплексу України.

Предметом дослідження є економічні відносини, що виникають в процесі бюджетного фінансування аграрної сфери.

Методи дослідження. У ході висвітлення теоретичних та практичних аспектів дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи наукових

досліджень, метод абстракції, методи порівняння й узагальнення, синтез, методи групування та систематизації, а також графічний і табличний аналіз.

Теоретична, методична та практична значущість отриманих результатів полягає у вирішенні актуальних науково-практичних задач, спрямованих на підвищення ефективності реалізації економічної політики, яка сприяє бюджетному фінансуванню агропромислового сектора в Україні. Крім того, основні положення та пропозиції, викладені у кваліфікаційній бакалаврській роботі, мають практичне значення.

Інформаційною базою дослідження являються законодавчі та інші нормативно-правові акти, що регламентують питання, пов'язані з бюджетним фінансуванням агропромислового комплексу, а також праці українських і зарубіжних науковців та практиків у галузі АПК, звіти Міністерства аграрної політики та продовольства України.

Структура роботи. Дана кваліфікаційна бакалаврська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ

1.1. Значення і характеристика аграрного фінансового потенціалу держави

Сталий розвиток агропромислового комплексу навряд чи був би можливий без ефективної фінансової політики держави у цій сфері, яка проявляється у формах, та інструментах формування, розподілу та використання фінансових ресурсів для окремих державних заходів, що сприяють збільшенню темпів виробництва та обсягів реалізації товарів, а також ефективній сплаті податкових платежів до Державного бюджету України, зокрема ПДВ та податку на прибуток. Таким чином, між державою та агропромисловими структурами відбувається відповідний рух грошових коштів, який сприяють його економічному зростанню та забезпечує фінансову безпеку країни.

Слід зазначити, що рушієм та лідером у зазначених економічних відносинах, швидше за все, є держава, яка може змінити налаштування та створити позитивну атмосферу для цієї сфери економіки, передаючи їй більше фінансових коштів, що сприятиме збільшенню обсягів реалізації та виробництва, а також покращенню фінансових результатів суб'єктів господарювання агропромислового комплексу, зважаючи на їх високу значущість у забезпеченні продовольчої безпеки держави.

Важливим для дослідження бюджетного фінансування АПК є ідентифікація дефініції «агропромислового комплексу» з метою надання об'єктивної інформації про формування та реалізацію фінансової політики у аграрній сфері [19, с. 1012].

У табл. 1.1 наведено деякі тлумачення цього поняття.

Агропромисловий комплекс можна визначити як основу економічних секторів, тісно пов'язаних через функціональну інтеграцію та потоки ресурсів для

забезпечення вхідними ресурсами та допоміжної діяльності, необхідної для виробництва сільськогосподарської продукції на стадії її переробки та руху до кінцевого споживача.

Таблиця 1.1 – Дефініції поняття «агропромисловий комплекс»

Автори	Характеристика агропромислового комплексу
Я. А. Жаліло, О. В. Собкевич, В. М. Русан [20, с. 35]	Сільське господарство є ключовим компонентом економіки, що об'єднує різні сектори у створенні сільськогосподарської продукції та ланцюга постачання продуктів харчування для кінцевих споживачів
Н. О. Лисенко, Н. В. Білошкурська [20, с. 35]	Сільське господарство України є життєво важливою частиною її економіки, яка охоплює всі аспекти сільськогосподарського виробництва, управління сільськогосподарськими підприємствами, переробку (переробні компанії агропромислового комплексу) та допоміжні послуги
В. В. Небелас [20, с. 35]	Система виробничих і взаємопов'язаних потужностей забезпечує вирощування, зберігання, збирання, транспортування, переробку та розподіл сільськогосподарської продукції. Це також включає допоміжні компанії, що надають послуги та підтримку цих основних видів діяльності
О. П. Атамас [20, с. 35]	Як міжгалузевий територіально-виробничий комплекс, він забезпечує постійний і гармонійний розвиток своїх складових частин з дотриманням вимог щодо забезпечення населення продовольством за кількісним і якісним рівнем, а також добробуту людей
І. Ю. Сиваченко, Д. З. Коров'яковский [20, с. 35]	Рівень агропромислової інтеграції вважається системою, де сільське господарство пов'язане з іншими секторами економіки

Джерело: складено авторкою на основі [20, с. 35]

Вплив агропромислового характеру на виробництво супутньої сільськогосподарської продукції та її переробку та доставку споживачам, визначення меж агропромислової системи в її розгортанні в економіці, агропромислових секторах, агропромислових підприємствах стають одним із актуальних завдань АПК держави.

Однак ця виробнича система є багатогранною, оскільки може існувати або як окреме сільськогосподарське виробництво, або як окреме промислово-переробне виробництво, яке ведеться юридично незалежними бізнес-структурами, або навіть і те й інше одночасно [19, с. 1019].

Відповідно інтегроване виробництво здійснюється агропромисловими формуваннями як одиницями господарської діяльності, де переробка та сільськогосподарське виробництво утворюють один технологічний ланцюг.

Останнім етапом агропромислового ланцюжка створення вартості є переробка, зберігання та продаж продукту споживачеві. Агропромисловий комплекс складають суб'єкти господарювання, які займаються виробництвом товарів і послугами, пов'язаними з сільським господарством. Отже, на думку авторки, поняття «агропромислового виробництва» можна ототожнювати з поняттям агропромислового комплексу. Агропромисловість охоплює продукти як тваринного, так і рослинного походження, включаючи корми та насіння, а також сільськогосподарські практики щодо захисту рослин, добрива та використання сільськогосподарської техніки [32, с. 4].

Агропромисловий сектор економіки – це група організацій і підприємств, що мають схожі риси виробничо-господарської діяльності. Хоча, слід зазначити, що агропромисловий комплекс – це поняття ширше, ніж сільське господарство. Під агропромисловим сектором розуміється комплекс видів діяльності, пов'язаних з виробництвом, переробкою та розподілом сільськогосподарської продукції до кінцевих споживачів. Таким чином, як вже зазначалося, термін «агропромисловий сектор» є синонімом цього поняття.

Для агропромислового комплексу характерна наявність агропромислових підприємств – юридичних осіб, що поєднують виробництво сільськогосподарської продукції з її промисловою переробкою, доробкою та зберіганням. Діяльність таких суб'єктів господарювання полягає у поєднанні сільськогосподарського та промислового виробництва, які функціонують лише у формі внутрішньогосподарських підрозділів, що не мають юридичної самостійності. В агропромислових підприємницьких структурах для організації ефективної діяльності таких підрозділів існує один орган управління, єдиний баланс на всі види робіт, єдиний план соціально-економічного розвитку, а також єдиний рахунок у банку. Регулюється матеріальне стимулювання працівників переробної та сільськогосподарської промисловості [61, с. 172].

У свою чергу, оцінка ефективності агропромислової системи залежить від того, ефективно функціонує така система чи ні?! Безпосередньо ідею

агропромислового підприємства слід розуміти як невід'ємну частину масштабної концепції агропромислового комплексу з огляду на те, що лежить в її основі.

Реалізація фінансової політики сприяння розвитку агропромислового комплексу є свідомим заходом держави, спрямованим на управління фінансами з метою отримання коштів, їх розподілу та подальшого ефективного використання з метою формування раціональної системи управління фінансами, яка повинна забезпечувати своєчасне та якісне виконання оперативних і стратегічних завдань.

Участь у сфері АПК підприємництва сприяє розвитку інтересів держави на місцевому рівні та підвищує рівень життя населення. Для того, щоб переконатися в правильності фінансової політики щодо розвитку агропромислового комплексу, необхідно проаналізувати деякі постулати економічної теорії, на яких базуються її основи [35, с. 643].

Принципи розвитку економіки залежать від особливостей функціонування фінансового механізму. А. Сміт не схвалював притаманну аграрним економікам централізацію влади і заявляв, що державний сектор має бути мінімальним, а фінансові теорії є складовими класичної політичної економії [52].

Розуміння категорії «потенціал» є значущим в умовах розвитку сільськогосподарських підприємств, де таке дослідження сприяє розвитку наукових знань через адаптацію до нових умов. Ринкове середовище є досить нестабільним через його непередбачувану мінливість, яка є результатом впливу багатьох факторів, включаючи деякі з найважливіших видів діяльності, які визначають конкретні фірми. Отже, зрозуміло, що в основі створення ефективної системи управління АПК лежить аграрний фінансовий потенціал держави.

Термін «потенціал» знаходить своє застосування в різних сферах. Походить від латинського слова «*potentia*», це поняття передбачає приховані можливості. У сфері підприємницької діяльності такі перспективи можуть здійснитися за певних передумов; вони означають сприятливе середовище та належне пристосування до змін, що виникають поза контролем [47, с. 201].

Поняття «потенціал» в економічному тлумачному словнику трактується як сукупність наявних засобів і можливостей діяльності. Розширене визначення має

на увазі «засоби, запаси, джерела, які є в наявності і мобілізовані для введення в дію і досягнення певних цілей, здійснення плану або навіть вирішення будь-якої проблеми; можливості особи, суспільства, держави в певній сфері.

О.І. Олексюк у серії своїх праць підкреслює, що потенціал фірми розглядається як максимальна різноманітність активних і пасивних, видимих і прихованих альтернатив (потенціалів), доступних для її якісного розвитку в конкретних економічних умовах (таких як ситуаційні та ринкові аспекти), враховуючи ресурсні, структурно-функціональні, часові, соціокультурні та інші обмеження. Таким чином, потенціал інтегровано відображає можливості через системні зв'язки його компонентів [61, с. 175].

Виходячи з літературних джерел, опрацьованих вище, можна стверджувати, що при дослідженні потенціалу сільськогосподарського підприємства як категорії необхідно розглядати його як двокомпонентну величину, що складається з об'єктивної (ресурсна) та суб'єктивної (компетентність і здатність працівників використовувати ресурси) складових. Іншими словами, ця категорія передбачає, що існують варіанти організації, які реалізовані шляхом відповідних управлінських рішень. Ресурсна база визначає потенціал підприємства, але різні ефекти спостерігаються через те, як ці ресурси використовуються. При цьому потужність потенціалу держави полягає в компетентності або управлінській здатності мобілізувати необхідні активи.

Таким чином, потенціал виникає з усіх ресурсів у типах і компетенціях, а також з управлінських можливостей держави, що дозволяє їй досягати необхідного фінансового забезпечення усіх галузей економіки, у тому числі й щодо утримання аграрної сфери. Загалом потенціал складається з усіх його компонентів так, що вони працюють разом і залежать один від одного, враховуючи внутрішні та зовнішні фактори.

Своєчасна адаптація до змін є важливою силою, яка гарантує, що вона позитивно впливає на подальше зростання та допомагає державі досягти фінансової незалежності. Фінансову потужність можна вважати одним із ключових показників визначення економічної спроможності держави покривати свої видатки.

Одним із найважливіших фундаментальних показників економіки, на думку В.М. Опаріна та С.С. Шумської, є фінансова спроможність, що визначає масштаби та ефективність національної фінансової стратегії – одного з головних інструментів, що дозволяє державі досягати довгострокових економічних цілей, забезпечувати її незалежність, суверенітет і безпеку. При аналізі характеру потенціалу важливе значення відіграє кожна галузь [31, с. 25].

Фінансовий потенціал регіону визначається декількома факторами, зокрема техніко-технологічною інфраструктурою та ефективністю організаційної системи управління. Враховуючи основну мету цього дослідження, яка полягає в проведенні поглибленого аналізу, авторка КБР вважає важливим визначити поняття «фінансовий потенціал» на рівні місцевої економіки, особливо щодо сільськогосподарських фірм.

У різних наукових дослідженнях визначення сутності «фінансового потенціалу» в його сучасному розумінні дозволило окреслити деякі підходи. До вивчення фінансових можливостей у розвинутих країнах зазвичай підходять з прагматичної точки зору. За словами М. Гертлера, фінансовий потенціал базується на економічних показниках [35, с. 643].

Одним із факторів впливу на фінансовий потенціал держави є надання державних гарантій та підтримки, що зумовлює необхідність державного регулювання приватних фінансів [24]. Так, Н. Бінсвангер та співавтори показують взаємозв'язок між фінансовою спроможністю (виробництвом та інвестиціями) як залежність від процесу взаємодії між державою, фермерами та фінансовим ринком. Натомість В. Рівера зазначає, що структурні, фінансові та управлінські стратегії розробляються міжнародними інституціями та Урядами з метою розширення державних повноважень щодо контролю над сільським господарством. Що стосується міжнародного значення держави [30, с. 6].

Документи Комітету державного управління ООН підтверджують, що фінансове регулювання стосується спроможності управління, і воно спрямоване не на досягнення ідеалу в розвинених країнах, а на наявність мінімального набору процедур, що створює неефективну структуру оподаткування та обрізає

спроможність уряду генерувати місцеві ресурси для сталого розвитку [44, с. 27]. Тому на практиці має бути оцінка фінансової спроможності з огляду на цілі реформ: захист бізнесу, дерегуляція, покращення бізнес-клімату, доступність фінансування та державних субсидій, інновації.

При визначенні фінансового потенціалу АПК існують важливі елементи, такі як індикатори та критерії, що враховують ефективність фінансових потоків. Фінансове забезпечення діяльності сільськогосподарських суб'єктів господарювання є складною структурою, яка передбачає створення та підтримку системи фіскальних взаємовідносин з метою створення ефективних важелів впливу на діяльність агропромислових підприємств [50].

Механізми впливу на фінансовий потенціал агросфери – це способи залучення фінансових ресурсів сільськогосподарським підприємством, тобто функціонуюча система взаємопов'язаних елементів і зв'язків між ними, які працюють як одна ціла частина із зовнішнім середовищем і внутрішніми підрозділами, що мають загальну мету ефективного розподілу та споживання. На мезорівні під фінансовою підтримкою діяльності сільськогосподарського підприємства розуміють залучення та використання фінансових ресурсів на основі правового регулювання через регламентований механізм, який передбачає ефективні методи та форми залучення капіталу, що регулюються фінансовими інструментами та важелями, які діють в динамічній економіці. Даний процес можна визначити як серію послідовних дій, спрямованих на отримання певних результатів або зміну чогось відповідно до певної послідовності кроків, або як зміну об'єкта з часом [62, с. 115].

Слід зазначити, що виділяють чотири види фінансової підтримки аграрних фірм: власні ресурси підприємств (самофінансування), державне (бюджетне) фінансування, кредитування та інвестування, страхування (зменшення збитків від зміни кліматичних умов). Дані види фінансування агропромислового комплексу будуть досліджені авторкою у наступних підрозділах КБР.

1.2. Нормативно-правове забезпечення бюджетного фінансування аграрної сфери

Аграрний сектор є важливою складовою економіки України, яка забезпечує продовольчу безпеку держави та значний внесок у експортний потенціал. Важливим аспектом розвитку агропромислового комплексу є ефективне бюджетне фінансування, яке регулюється комплексом нормативно-правових актів. Аналіз нормативно-правового забезпечення бюджетного фінансування аграрної сфери дозволяє визначити його актуальні проблеми та напрями вдосконалення. На Додатку А відображено ключові нормативно-правові акти, що забезпечують бюджетне фінансування аграрної сфери в Україні.

Пропонується розглянути основні з них.

Так, Конституція України є основним Законом держави, що закріплює основи правового, економічного та соціального регламентування всіх галузей народного господарства. Відповідно до Конституції України [1] держава зобов'язана забезпечувати належний рівень життя громадян, включаючи підтримку аграрного сектору економіки. Бюджетне фінансування аграрної сфери регламентується загальними положеннями Конституції, які закріплюють принципи соціально-економічної політики держави. Даний законодавчий акт закріплює основні засади соціально-економічної політики держави, включаючи підтримку аграрного сектору. Відповідно до Ст. 13, держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів власності та господарювання, що створює основу для державної підтримки агропромислового комплексу через бюджетне фінансування [1].

Бюджетний кодекс України визначає правові засади функціонування бюджетної системи, її структуру, принципи формування та виконання бюджетів, включаючи фінансування аграрної сфери. Він регламентує порядок розподілу бюджетних коштів, механізми контролю за їх використанням, а також відповідальність за порушення бюджетного законодавства. Поточна редакція БКУ

враховує останні зміни, що забезпечують більш ефективне управління бюджетними ресурсами, зокрема і в АПК [2].

Закон України «Про Державний бюджет України на 2024 рік» є основним документом, що визначає обсяги та напрями використання державних фінансів на поточний рік. Закон містить розподіл бюджетних асигнувань на різні галузі, включаючи аграрну сферу, визначає пріоритетні напрями державної підтримки та обсяги фінансування програм розвитку сільського господарства [3].

Закон України «Про врегулювання заборгованості за бюджетними позичками, наданими державним та іншим сільськогосподарським підприємствам» регулює питання погашення заборгованості, реструктуризації боргів та врегулювання бюджетних позичок, наданих аграрним підприємствам. Він спрямований на підтримку фінансової стійкості підприємств агропромислового комплексу, забезпечуючи умови для ефективного управління їхніми фінансовими ресурсами [4].

Закон України «Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції» визначає правові засади регулювання імпорту сільськогосподарської продукції, механізми захисту внутрішнього ринку від надмірного імпорту та створення сприятливих умов для розвитку вітчизняного аграрного виробництва. Він встановлює норми, які забезпечують конкурентоспроможність українських аграрних підприємств на внутрішньому та зовнішньому ринках [5].

Закон України «Про державну підтримку сільського господарства» регламентує правові основи надання державної допомоги сільськогосподарським виробникам, визначає форми та механізми фінансування, а також порядок його надання. Цей Закон є ключовим у системі нормативно-правового забезпечення бюджетного фінансування аграрної сфери, оскільки він встановлює принципи та напрями державної підтримки агропромислового комплексу [6].

Закон України «Про зерно та ринок зерна в Україні» визначає правові основи функціонування ринку зерна, регулює питання виробництва, зберігання, переробки та реалізації зерна. Він спрямований на створення умов для стабільного розвитку

зернового ринку, забезпечення продовольчої безпеки держави та підтримки сільськогосподарських виробників [7].

Закон України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» встановлює стратегічні напрями державної аграрної політики, що включають підтримку агропромислового комплексу, розвиток сільських територій та забезпечення сталого розвитку сільського господарства. Хоча цей Закон стосується періоду до 2015 року, його положення залишаються актуальними для розробки та реалізації сучасних програм підтримки аграрної сфери і у період сьогодення [8]. Слід зазначити, що послідовним нормативним документом цього законодавчого акту є Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року» [8].

Закон України «Про стимулювання розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу» спрямований на розвиток українського машинобудування для потреб АПК. Він передбачає заходи державної підтримки підприємств машинобудівної галузі, що виготовляють техніку та обладнання для сільського господарства, сприяючи таким чином підвищенню технічного рівня та ефективності аграрного виробництва [10].

Закон України «Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001 – 2004 років» визначає заходи державної підтримки розвитку сільського господарства на вказаний період. Незважаючи на те, що закон стосується минулого періоду, його принципи та заходи використані при розробці сучасних програм стимулювання аграрного сектору [13].

Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції сільського розвитку до 2030 року» схвалює комплексну програму, яка визначає основні напрями та заходи підтримки с/г господарства. Програма передбачає фінансову підтримку сільськогосподарських підприємств, розвиток інфраструктури та підвищення рівня життя сільського населення [12].

Наказ Міністерства аграрної політики України «Про затвердження Концепції збалансованого розвитку агроєкосистем в Україні на період до 2025 року» затверджує концепцію збалансованого розвитку агроєкосистем, що

передбачає впровадження заходів для збереження екологічної рівноваги та сталого використання природних ресурсів у сільському господарстві [15].

Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження інструкції про статус відповідальних виконавців бюджетних програм та особливості їх участі у бюджетному процесі» визначає статус відповідальних виконавців бюджетних програм та особливості їх участі у бюджетному процесі, що включає механізми контролю та звітності за використанням бюджетних коштів у аграрній сфері [15].

Указ Президента України «Про заходи щодо прискорення розвитку аграрного ринку» передбачає заходи для прискорення розвитку аграрного ринку, включаючи фінансову підтримку сільськогосподарських підприємств, розвиток інфраструктури та забезпечення умов для ефективної діяльності аграрного сектору [17].

Указ Президента України «Про додаткові заходи щодо дальшого розвитку лізингу в аграрному секторі економіки» визначає додаткові заходи для розвитку лізингу в аграрному секторі, що спрямовані на підвищення доступності сільськогосподарської техніки та обладнання для аграрних підприємств [18].

Слід зазначити, що у різні періоди в Україні ухвалювалися законодавчі акти та програми, спрямовані на стимулювання техніко-технологічного оновлення аграрного виробництва.

Наразі є чинними деякі нормативні акти, які або зовсім не виконуються, або виконуються частково. Закон України від 24.06.2004 № 1877-IV «Про державну підтримку сільського господарства України» (зі змінами від 30.06.2023 № 3221-IX) передбачає фінансову підтримку суб'єктів господарювання агропромислового комплексу шляхом здешевлення кредитів та компенсації лізингових платежів [6]. Здешевлення кредитів здійснюється у вигляді кредитної субсидії, що полягає у субсидуванні частини відсотків за кредитами, наданими банками в національній та іноземній валюті. Компенсація лізингових платежів передбачає часткове відшкодування сплачених агропромисловими суб'єктами платежів за придбану техніку та/або обладнання на умовах фінансового лізингу. Варто відзначити дві особливості цього Закону: щорічна зміна розміру кредитної субсидії та лізингових

платежів, а також розподіл коштів Кабінетом Міністрів і невизначеність критеріїв участі в конкурсі для підприємств, які претендують на фінансову підтримку [6]. Крім того, високий рівень бюрократії в процесі оформлення документації та суб'єктивність рішень конкурсних комісій очевидна, оскільки рішення приймаються на закритому засіданні у присутності не менше двох третин її складу відкритим голосуванням і простою більшістю голосів. У разі рівного розподілу голосів вирішальним є голос головуючого на засіданні. Це положення не забезпечує об'єктивності у визначенні переможців конкурсу.

Закон України «Про систему інженерно-технічного забезпечення агропромислового комплексу України» визначає пріоритети розвитку інженерно-технічного забезпечення агропромислового комплексу [12]. Це реалізується через спрямованість державної технічної політики на прискорене створення і виробництво технічних засобів, надання технічного і технологічного сервісу, оснащення підприємств сільського господарства, харчової та переробної промисловості, а також кадрове забезпечення. Підтримка включає бюджетне фінансування суб'єктів системи інженерно-технічного забезпечення, кредитування, оподаткування, цінову, митну та амортизаційну політики з використанням різних пільг. Положення даного Закону мають декларативний характер і не деталізують конкретні заходи для покращення системи інженерно-технічного забезпечення агропромислового комплексу України. Закон також не встановлює індикаторів досягнення поставлених завдань, що зменшує його практичну цінність для сільськогосподарських виробників [12].

Щодо фінансової підтримки аграріїв для вирішення проблем інженерно-технічного забезпечення агропромислового комплексу та сільськогосподарського машинобудування, то Закон містить ряд важливих положень. Це включає розроблення і впровадження конкурентоспроможних технологій і технологічних комплексів машин для інноваційного розвитку агропромислового комплексу, оновлення машинно-тракторного парку переважно за рахунок техніки вітчизняного виробництва, збільшення ролі держави у техніко-технологічному переоснащенні аграрного сектору та сільськогосподарського машинобудування через фінансовий

лізинг і розширення асортименту техніки, створення спільних підприємств для виробництва сучасних зразків сільськогосподарської техніки з використанням іноземних технологій та комплектуючих, підвищення надійності, економічності та ергономічності сільськогосподарської техніки, а також фінансування програм інноваційного розвитку [22, с. 81].

Закон України «Про стимулювання розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу» передбачає фінансування витрат Державного бюджету на пріоритетний розвиток вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу [10]. Обсяг бюджетних асигнувань може складати до одного відсотка від загальних видатків Державного бюджету і спрямовується на фінансування шести заходів підтримки, з яких лише два безпосередньо стосуються підтримки сільськогосподарських виробників: часткова компенсація державою вартості техніки і обладнання для агропромислового комплексу (до 40 відсотків) і закупівля вітчизняної техніки та обладнання з подальшою реалізацією сільськогосподарським виробникам і підприємствам харчової та переробної промисловості на умовах фінансового лізингу.

Однак, фінансування цих заходів обмежене. Закон має кілька суттєвих недоліків: нечітке визначення обсягу бюджетних асигнувань (до 1% від загальних видатків Держбюджету України), що унеможливорює довготривале планування; відсутність встановлених меж асигнувань для кожної статті. Більшість напрямків фінансування регламентуються кількома нормативними актами одночасно, що ускладнює адміністрування та контроль за використанням коштів, спрямованих на виконання програм [23].

Основними проблемами нормативно-правового забезпечення бюджетного фінансування аграрної сфери є недосконалість механізмів розподілу та контролю бюджетних коштів, недостатня прозорість та ефективність використання фінансових ресурсів. Важливою проблемою є також недостатня координація між різними рівнями державного управління та невідповідність між законодавчими нормами та реальними потребами агропромислового комплексу [21, с. 23].

Для вдосконалення нормативно-правового забезпечення бюджетного фінансування аграрної сфери необхідно: розробити ефективні механізми контролю та аудиту використання бюджетних коштів; забезпечити прозорість та підзвітність процесу розподілу фінансових ресурсів; підвищити координацію між різними рівнями державного управління та забезпечити інтеграцію різних програм підтримки аграрного сектору; вдосконалити законодавство з урахуванням сучасних потреб та викликів агропромислового комплексу, зокрема впровадження нових технологій та інновацій у сільському господарстві [59, с. 13].

Отже, нормативно-правове забезпечення бюджетного фінансування аграрної сфери в Україні включає комплекс законодавчих актів, що регулюють різні аспекти фінансової підтримки агропромислового комплексу. Вдосконалення цих нормативно-правових актів та механізмів їх реалізації є ключовим завданням для забезпечення сталого розвитку аграрного сектору та підвищення його конкурентоспроможності.

РОЗДІЛ 2.

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ БЮДЖЕТНОГО ФІНАНСУВАННЯ АГРАРНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ

2.1. Методика оцінювання ефективності діяльності агропромислового сектору економіки

Агропромисловий сектор є важливою складовою економіки багатьох країн, відіграючи ключову роль у забезпеченні продовольчої безпеки, створенні робочих місць та розвитку сільських територій. Однак, оцінка ефективності його діяльності є складним завданням, оскільки вимагає урахування різноманітних факторів, що впливають на його розвиток. Агропромисловий сектор забезпечує стабільність та розвиток економіки країни. Одним з ключових факторів, які впливають на його розвиток, є фінансування з Державного бюджету України [62, с. 215]. Показники, що впливають на ефективність діяльності агропромислового сектору економіки наведені у табл. 2.1.

Таблиця 2.1 – Показники впливу на ефективність агропромислового сектору

Показники	Характеристика
Валовий внутрішній продукт (ВВП)	Сума вартості всіх товарів і послуг, вироблених у державі за певний період часу
Продуктивність праці	Виробнича вартість або валовий продукт, отриманий на одну одиницю робочого часу або одного працівника
Експорт аграрної продукції	Обсяг сільськогосподарської продукції, яка експортується до інших країн
Внутрішнє споживання	Обсяг сільськогосподарської продукції, яка споживається внутрішніми споживачами у власній країні
Інноваційність	Ступінь, до якої сектор впроваджує нові технології, методи виробництва та продукцію

Джерело: розроблено авторкою на основі [19, с. 1012]

Валовий внутрішній продукт (ВВП) в агропромисловому секторі відображає загальну вартість усіх товарів і послуг, що виробляються протягом певного періоду, що служить основним показником економічної активності

сектору. Продуктивність праці визначається як вартість або обсяг продукції, отриманий за одиницю часу або на одного працівника, що вказує на ефективність використання робочої сили у агропромисловому секторі. Обсяг експорту аграрної продукції вказує на міру зовнішньої торгівлі сільськогосподарською продукцією та важливість сектору на міжнародному ринку. Внутрішнє споживання відображає обсяг сільськогосподарської продукції, яка споживається внутрішніми споживачами, що є ключовим показником для задоволення внутрішніх потреб країни. Інноваційність вказує на ступінь впровадження нових технологій та методів виробництва у сільському господарстві, що є важливим фактором для підвищення продуктивності та конкурентоспроможності агропромислового сектору [35, с. 643].

Оцінка фінансового потенціалу аграрного сектору полягає у формуванні та застосуванні усталеної методики стандартних процедур для визначення обсягів ресурсів, які залучені для фінансового забезпечення стратегій та концепцій розвитку аграрного сектору на період їх дії. Ця методика використовується для прийняття обґрунтованих управлінських рішень щодо розподілу фінансових ресурсів через бюджетну підтримку, систему оподаткування, інвестиції, фінансові результати діяльності аграрних підприємств, заощадження сільського населення, міжнародну фінансову допомогу тощо. Метою оцінки потенціалу є визначення стану матеріально-фінансової збалансованості процесу відтворення та забезпечення фінансування сталого розвитку виробництва і соціальної сфери на перспективу з урахуванням наявних ресурсів аграрного сектору. Це передбачає розкриття та реалізацію можливостей фінансових ресурсів АПК [48, с. 68].

Підходи до оцінки фінансового потенціалу можна класифікувати за кількома критеріями: використання визначальних факторів, унікальний набір показників аналізу, рівень узагальнення (підприємство, аграрна галузь, сільська територія, регіон, держава), масштаб (мікро- та макро-), взаємозв'язок з інвестиційними процесами та визнання його основною або залежною категорією серед інших видів потенціалів (економічний, ресурсний, фіскальний, бюджетний, інвестиційний, ощадний). Залежно від обраного підходу, результативні показники

обсягу та структури різними [54]. Методи аналізу ефективності діяльності агропромислового сектору економіки наведені у табл. 2.2.

Таблиця 2.2 – Методи аналізу ефективності діяльності агропромислового сектору економіки

Методи оцінки	Характеристика
Аналіз тенденцій і закономірностей	Вивчення зміни показників агропромислового сектору протягом певного періоду для визначення тенденцій.
Порівняльний аналіз	Порівняння показників агропромислового сектору з аналогічними показниками інших країн чи регіонів.
SWOT-аналіз	Визначення сильних та слабких сторін, можливостей та загроз агропромислового сектору.

Джерело: розроблено авторкою на основі [62, с. 98]

Аналіз тенденцій і закономірностей в агропромисловому секторі включає вивчення змін показників протягом певного періоду, спрямований на виявлення основних напрямків розвитку та визначення поточного стану галузі. Порівняльний аналіз полягає у зіставленні показників агропромислового сектору з аналогічними даними інших країн або регіонів, щоб визначити конкурентні переваги або недоліки та визначити можливості для покращення. SWOT-аналіз допомагає визначити сильні та слабкі сторони, можливості та загрози для агропромислового сектору, що дає можливість розробити стратегії розвитку, враховуючи внутрішні та зовнішні чинники [26, с. 39].

Для аналізу макрофінансових показників бюджетного фінансування агропромислового комплексу необхідне застосування вищезазначених методів та показників. Результати аналізу дозволяють зробити висновки про ефективність фінансування та визначити можливі напрямки його покращення. Макрофінансові показники бюджетного фінансування агропромислового комплексу є важливим інструментом для оцінки ефективності цієї сфери економіки, на їхній основі здійснюється аналіз та приймаються обґрунтовані рішення щодо фінансування агропромислового сектору з боку Державного бюджету [47, с. 201].

Отже, методика оцінювання ефективності діяльності агропромислового сектору економіки є важливим інструментом для аналізу та покращення продуктивності цієї галузі. Застосування різноманітних методів, таких як аналіз

тенденцій, порівняльний аналіз, економічне моделювання та SWOT-аналіз дозволяють отримати комплексне уявлення про стан та перспективи розвитку агропромислового сектору. Аналіз тенденцій дозволяє виявити основні напрямки розвитку галузі, тоді як порівняльний аналіз допомагає визначити конкурентні переваги та недоліки в порівнянні з іншими країнами. Економічне моделювання дозволяє спрогнозувати розвиток агропромислового сектору за різними сценаріями, що допомагає розробляти ефективні стратегії розвитку та управління. SWOT-аналіз ідентифікує сильні та слабкі сторони, визначає можливості та загрози для галузі, що є важливим кроком у розробці стратегій збалансованого розвитку. У цілому методика оцінювання ефективності діяльності агропромислового сектору є важливим інструментом для досягнення сталого та конкурентоспроможного розвитку цієї стратегічно важливої галузі економіки.

2.2. Аналіз макрофінансових показників бюджетного фінансування агропромислового комплексу

Агропромисловий комплекс є одним з ключових секторів економіки, який визначає продовольчу безпеку, соціально-економічний розвиток та забезпечує життєвий рівень населення. У зв'язку з цим важливо проводити аналіз макрофінансових показників бюджетного фінансування даного сектору для ефективного управління його розвитком. Фінансова підтримка АПК від держави відіграє важливу роль у забезпеченні стійкості та зростання виробництва сільськогосподарської продукції. Для наочного відображення економічної ситуації у галузі АПК пропонується проаналізувати основні макрофінансові показники бюджетного фінансування агропромислового комплексу України за 2018-2022 рр. (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 – Аналіз макрофінансових показників бюджетного фінансування агропромислового комплексу України за 2018-2022 рр.

Показники/ Роки	2018	2019	2020	2021	2022	Порівняльний аналіз 2022 р. до 2018 р.	
						Абс. відх.	%
Загальні видатки бюджету на АПК, млн грн.	40310,0	71 748,7	75 879,0	87 635,5	115 875,5	75565,5	187,46
З них:							
Державний фонд підтримки сільського господарства, млн грн.	7000,0	34 642,6	38 602,0	48 178,1	69 045,5	62045,5	886,36
Дотації за різницею в цінах на молоко, млн грн.	5 400,0	8 225,8	8836,0	9 254,4	10279,1	4 879,1	90,35
Інші видатки, млн грн.	27 910,0	28 880,3	28 441,0	30 203,0	36 550,9	8640,90	30,96
ВВП України, млн грн.	3441400,0	5120652,3	5449174,8	6152157,9	7023220,1	3581820,1	104,08
Частка АПК у ВВП, %	1,17	1,40	1,39	1,43	1,65	0,48	41,03
Дефіцит бюджету України, млн грн.	-83840,0	-522622,0	-760543,0	-789045,0	-1972762,0	-1888922,0	2253,01

Джерело: розроблено авторкою на основі [37; 39; 42]

Загальні видатки бюджету на АПК зросли з 40310 млн грн. у 2018 році до 115875 млн грн. у 2022 році, що відображає абсолютне відхилення 75565,5 млн грн. та зростання на 187,46%. Це збільшення свідчить про посилену увагу держави до аграрного сектору, що є критично важливим для економічного зростання та забезпечення продовольчої безпеки.

Видатки з Державного фонду підтримки сільського господарства зросли з 7000 млн грн. у 2018 році до 69045,5 млн грн. у 2022 році, що становить абсолютне відхилення 62045,5 млн грн. Такий значний приріст вказує на суттєве збільшення фінансування конкретних програм підтримки сільськогосподарського виробництва, що може включати субсидії, кредити, гранти та інші форми допомоги.

Дотації за різницею в цінах на молоко зросли з 5400 млн грн. у 2018 році до 10279,1 млн грн. у 2022 році, що свідчить про абсолютне відхилення 4879,1 млн грн. та зростання на 90,35%. Це вказує на збільшення обсягів державної підтримки молочного сектору, що є важливим для підтримки доходів фермерів і стабілізації цін на молоко для споживачів.

Інші видатки на АПК зросли з 27910 млн грн. у 2018 році до 36550,9 млн грн. у 2022 році, що відображає абсолютне відхилення 8640,9 млн грн. та зростання на 30,96%. Ця динаміка показує збільшення загального фінансування на інфраструктуру, дослідження, інновації та інші важливі аспекти розвитку агропромислового комплексу.

ВВП України зріс з 3441400 млн грн. у 2018 році до 7023220,1 млн грн. у 2022 році, що відображає абсолютне відхилення 3581820,1 млн грн. та зростання на 104,08%. Збільшення ВВП, якщо не зважати на інфляцію вказує на загальне економічне зростання країни, однак в цьому контексті важливо розглянути, наскільки ефективно вносяться ресурси у фінансування АПК?! Для цього необхідно співставити видатки на аграрну галузь з ВВП.

Так, частка АПК у ВВП зросла з 1,17% у 2018 році до 1,65% у 2022 році, що показує абсолютне відхилення 0,48% та зростання на 41,03%. Збільшення частки АПК у ВВП свідчить про зростання значимості цього сектору в економіці країни, що може бути результатом підвищення продуктивності та ефективності сільськогосподарського виробництва.

Дефіцит бюджету України збільшився з 83840 млн грн. у 2018 році до 1972762 млн грн. у 2022 році, що відображає абсолютне відхилення 1888922 млн грн. Значне зростання дефіциту бюджету вказує на фінансові труднощі та потребу в структурних реформах для стабілізації економіки.

Проведений аналіз показує, що за 2018-2022 рр. Україна значно збільшила фінансування агропромислового комплексу, що позитивно вплинуло на зростання частки АПК у ВВП. Збільшення державного фінансування сприяло розвитку сільського господарства та покращенню його ефективності. Однак, значне

зростання дефіциту бюджету вимагає подальших зусиль для забезпечення фінансової стабільності країни.

Війна в Україні, яка розпочалася в 2022 році, значно вплинула на бюджетне фінансування АПК. Державі довелося збільшити видатки на АПК для підтримки фермерів, стимулювання виробництва та експорту продукції. Війна призвела до зменшення доходів бюджету, що робить фінансування АПК більш складним. Бюджетне фінансування агропромислового комплексу України за 2018-2022 рр. зростало, як в абсолютних значеннях, так і в частці ВВП. Цьому сприяли як загальні економічні тенденції, так і вплив війни в Україні.

З лютого 2022 року вітчизняна економіка стикається з безпрецедентними викликами та шоками, які негативно впливають на окремі галузі та економіку в цілому. Цей негативний ефект посилюється невизначеністю щодо тривалості та інтенсивності бойових дій, а також масштабів руйнувань. Враховуючи це, можливі сценарії розвитку економіки (як оптимістичні, так і песимістичні), що повністю залежать від реалізації безпекових ризиків, а також від темпів і масштабів подолання наслідків повномасштабної агресії РФ проти України [50]. Друга група ризиків пов'язана із «крихкістю» світової фінансової архітектури, обумовленою значними обсягами накопичених суверенних та приватних боргів, а також багаторічними максимумами відсоткових ставок на міжнародних ринках [59, с. 14]. У результаті комплекс таких ризиків створює безпрецедентний для вітчизняної економіки рівень невизначеності щодо зовнішніх та внутрішніх умов економічного розвитку. Виникнення нових викликів та шоків для країни потребує постійного коригування та адаптації сценаріїв економічного розвитку до нових умов практично в режимі реального часу.

Основним ризиком макроекономічного середовища залишається продовження збройного вторгнення російської федерації на територію України та невизначеність щодо подальшого перебігу війни [35, с. 643]. Цей ризик реалізується через низку викликів: бойові дії, фізичне знищення виробничих об'єктів та інфраструктури, відновлення яких вже зараз вимагає сотні мільярдів доларів інвестицій, значне скорочення обсягів зовнішньої торгівлі, збільшення витрат на

логістику для промислових і агропідприємств, зниження їхньої конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості країни, а також вимушену міграцію населення.

Протягом 2023 року майже 14 тисяч агрогосподарств отримали 78,8 мільярда гривень банківських кредитів на розвиток. З них за державною програмою «Доступні кредити 5-7-9» фінансування на суму 44,5 мільярда гривень було надано 10,9 тисячам господарств [40]. Найбільший обсяг кредитів за різними програмами отримали аграрії з наступних областей:

- Київська – 13,1 млрд гривень для 1 029 підприємств;
- Дніпропетровська – 7,2 млрд гривень для 893 підприємств;
- Вінницька – 6,7 млрд гривень для 1 558 підприємств;
- Черкаська – 6,2 млрд гривень для 564 господарств;
- Кіровоградська – 5,6 млрд гривень для 1 803 господарств;
- Одеська – 5 млрд гривень для 1 179 господарств [40].

За програмою «Доступні кредити 5-7-9» найбільші суми отримали підприємства таких областей:

- Кіровоградська – 4,67 млрд гривень для 1 433 господарств;
- Вінницька – 4,5 млрд гривень для 1 183 господарств;
- Київська – 4,2 млрд гривень для 826 господарств;
- Одеська – 4,18 млрд гривень для 952 господарств [40].

Здійснений аналіз макрофінансових показників бюджетного фінансування агропромислового комплексу свідчить про позитивні тенденції у розвитку сектору. Зростання обсягів фінансування та витрат на його розвиток, а також підвищення прибутковості с/г підприємств є важливими факторами для досягнення сталого розвитку аграрного сектору.

У табл. 2.4 наведений аналіз товарної структури експорту сільськогосподарської та продовольчої продукції в Україні за 2018–2022 рр.

Таблиця 2.4 – Товарна структура експорту сільськогосподарської та продовольчої продукції в Україні за період 2018–2022 рр., млн. дол.

Коди і назви товарів	Роки					Відхилення 2022 р. до 2018 р.	
	2018	2019	2020	2021	2022	млн. дол.	%
Усього (коди 1-24)	21037,0	22144,2	22179,4	27708,9	23389,5	2 352,5	11,18
I. Продукти тваринні	1213,2	1277,0	1188,2	1345,2	1471,8	258,6	21,32
01 живі тварини	59,4	62,5	51,5	40,9	38,8	-20,6	-34,68
02 м'ясо	676,3	711,9	652,1	845,6	923,8	247,5	36,60
03 риба	31,9	33,6	42,2	57,2	42,4	10,5	32,92
04 молоко, яйця; мед	431,2	453,9	426,5	378,5	452,1	20,9	4,85
05 інші продукти	14,3	15,1	15,8	23,1	14,8	0,5	3,50
II. Продукти рослинні	12268,8	12914,5	11883,2	15538,0	13472,7	1 203,9	9,81
06 живі рослини	6,2	6,5	5,7	8,1	5,0	-1,2	-19,35
07 овочі	175,3	184,5	168,1	196,6	102,7	-72,6	-41,41
08 плоди та горіхи	247,1	260,1	238,4	368,2	313,0	65,9	26,67
09 кава, чай	11,1	11,7	15,0	15,9	11,0	-0,1	-0,90
10 зернові культури	9151,6	9633,3	9410,7	12343,8	9108,2	-43,4	-0,47
11 борошномельна	192,0	202,1	154,5	148,3	139,4	-52,6	-27,40
12 олійні	2435,0	2563,2	1842,4	2435,2	3757,7	1 322,7	54,32
13 шелак	0,8	0,8	0,9	3,6	2,4	1,6	200,00
14 матеріали	49,6	52,2	47,4	18,3	33,5	-16,1	-32,46
III. Жири та олії	4495,6	4732,2	5746,9	7037,2	5948,6	1 453,0	32,32
IV. Готові продукти	3059,4	3220,4	3361,0	3788,5	2496,9	-562,5	-18,39
16 з м'яса, риби	21,7	22,8	22,6	28,9	30,8	9,1	41,94
17 цукор	241,7	254,4	250,3	246,5	299,6	57,9	23,96
18 какао	194,4	204,6	201,4	224,0	147,0	-47,4	-24,38
19 продукти зерна	255,9	269,4	313,1	414,6	251,8	-4,1	-1,60
20 продукти овочів	182,3	191,9	172,6	200,6	222,6	40,3	22,11
21 різні продукти	135,6	142,7	159,6	177,3	119,7	-15,9	-11,73
22 напої	200,3	210,8	223,7	310,4	204,7	4,4	2,20
23 залишки	1411,9	1486,2	1576,5	1733,1	1081,8	-330,1	-23,38
24 тютюн	415,7	437,6	441,3	453,0	138,8	-276,9	-66,61

Джерело: розроблено авторкою на основі [39]

Загальний експорт сільськогосподарської та продовольчої продукції зріс з 21037 млн дол. у 2018 році до 23389,5 млн дол. у 2022 році, що відображає абсолютне відхилення 2352,5 млн дол. та зростання на 11,18%. Це свідчить про стрімке збільшення попиту на українську аграрну продукцію на світових ринках.

Експорт сільськогосподарської та продовольчої продукції з України за період 2018-2022 років загалом зростає. За 2022 рік експорт становив 31,0 млрд. дол., що на 75,56% більше, ніж у 2018 році.

Продукти рослинного походження домінують у структурі експорту, їх частка у 2022 році становила 81,1%. Найбільші обсяги експорту припадають на зернові культури (30% від загального експорту), олійні культури (12%) та плоди та горіхи (5%). Експорт продуктів тваринного походження за 2022 рік склав 5%. Найбільшу частку в цій категорії займає м'ясо (3% від загального експорту). Готові продукти становлять 8% експорту. Їх частка за останні роки дещо зменшується. Протягом 2018-2022 років експорт зернових культур зріс на 38%. Експорт олійних культур за 2018-2022 років зріс на 54%. Експорт м'яса за 2018-2022 років зріс на 37%. Експорт молока, яєць та меду за 2018-2022 років зріс на 5%. Експорт овочів за 2018-2022 років зріс на 42%. Експорт готових продуктів за 2018-2022 років зменшився на 18%.

Зростання експорту сільськогосподарської та продовольчої продукції позитивно впливає на економіку України. Це призводить до збільшення надходжень валютної виручки, стимулює розвиток сільського господарства та переробної промисловості, а також сприяє створенню робочих місць. Зміна структури експорту свідчить про те, що Україна поступово переходить від експорту сировини до експорту більш переробленої продукції з вищою доданою вартістю. Зростання цін на світовому ринку на сільськогосподарську продукцію в 2022 році також стимулювало експорт з України.

Війна в Україні негативно впливає на експорт сільськогосподарської продукції через руйнування інфраструктури, блокування портів та зменшення обсягів виробництва. Відновлення експорту після закінчення війни буде залежати від багатьох факторів, зокрема від стану інфраструктури, розміру посівних площ та обсягів державної підтримки сільському господарству. Збереження тенденції зростання експорту переробленої сільськогосподарської продукції буде ключовим фактором для подальшого розвитку аграрного сектору України.

Аналіз товарної структури експорту сільськогосподарської та продовольчої продукції України за 2018-2022 рр. показує загальне зростання експорту аграрної продукції, зокрема жирів та олій, продуктів тваринного походження та олійних культур. Проте відбулося зниження експорту деяких категорій, таких як живі тварини, овочі, борошномельна продукція, готові продукти та тютюн. Ці зміни

можуть бути обумовлені як внутрішніми факторами (зміни в аграрній політиці, виробництві), так і зовнішніми (зміни на світових ринках, торгові бар'єри, конкуренція).

Проведемо SWOT-аналіз макрофінансових показників бюджетного фінансування агропромислового комплексу в Україні (табл. 2.5).

Таблиця 2.5 – SWOT-аналіз макрофінансових показників бюджетного фінансування агропромислового комплексу в Україні

Сильні сторони	Слабкі сторони
– значний потенціал для зростання. Україна має сприятливі природно-кліматичні умови для розвитку аграрного сектору, а також корисні копалини; – експортний потенціал. Україна є одним із світових лідерів з експорту зернових, олійних культур та інших агропродовольчих товарів; – державна підтримка. Країна надає агросектору фінансову підтримку у вигляді субсидій, кредитів, гарантій тощо; – розвиток інфраструктури. В останні роки в Україні активно розвивається інфраструктура агросектору, будуються нові дороги, елеватори, порти тощо; – високий рівень кваліфікації кадрів. В Україні є кваліфіковані кадри для роботи в агросекторі, включаючи агрономів, інженерів, ветеринарів тощо.	– залежність від світових цін на агропродукцію. Ціни на агропродукцію на світовому ринку можуть значно коливатися, що негативно впливає на доходи аграріїв; – низький рівень інвестицій. Обсяги інвестування в агросектор України є недостатніми, що стримує його розвиток; – застарілі технології. В агросекторі України використовується багато застарілих технологій, що знижує його продуктивність та конкурентоспроможність; – високий рівень корупції. Корупція в агросекторі України є значною проблемою, що призводить до неефективного використання бюджетних коштів; – недостатній розвиток ринкової інфраструктури. В Україні не у повній мірі розвинена ринкова інфраструктура агросектору, що ускладнює збут аграрної продукції.
Можливості	Загрози
– збільшення інвестицій в агросектор України дозволить модернізувати його, підвищити продуктивність та конкурентоспроможність; – впровадження нових технологій в агросекторі України дозволить підвищити його ефективність та екологічність; – розширення експортних ринків для української аграрної продукції дозволить збільшити її експорт та отримати додаткові доходи; – покращення державної підтримки агросектору України дозволить йому розвиватися більш стійко та динамічно; – зменшення корупції в агросекторі України дозволить більш ефективно використовувати бюджетні кошти.	– зміна клімату може негативно вплинути на урожайність сільськогосподарських культур та призвести до посух, повеней та інших стихійних лих; – торговельні війни між країнами можуть призвести до введення нових мит та інших торгових бар'єрів, що негативно вплине на експорт української аграрної продукції; – епідемії хвороб тварин та рослин можуть призвести до значних втрат врожаю та поголів'я худоби; – геополітична нестабільність в регіонах може негативно вплинути на інвестиційний клімат в Україні та ускладнити експорт аграрної продукції; – зростання цін на енергоносії та добрива може призвести до збільшення витрат аграріїв.

Джерело: розроблено авторкою на основі [18, с. 1018]

SWOT-аналіз макрофінансових показників бюджетного фінансування агропромислового комплексу в Україні показує значний потенціал для розвитку

сектору. Серед сильних сторін можна відзначити сприятливі природно-кліматичні умови та значні земельні ресурси країни, що створюють перспективи для розвитку сільського господарства. Також важливим фактором є високий експортний потенціал України, яка є одним із світових лідерів у виробництві та експорті зернових та олійних культур. Державна підтримка, включаючи субсидії, кредити та гарантії, також сприяє розвитку агропромислового сектору. Проте серед слабких сторін можна виділити залежність від світових цін на агропродукцію, недостатній рівень інвестицій, застарілі технології та високий рівень корупції. Можливості розвитку включають збільшення інвестицій, впровадження нових технологій та розширення експортних ринків у той час, як загрози включають зміну клімату, торговельні війни, епідемії хвороб тварин та рослин, геополітичну нестабільність та зростання цін на енергоносії і добрива. Проте при належному управлінні та розвиненій стратегії сектор може використати свої можливості для подальшого успішного розвитку.

Активізація підприємницької діяльності в аграрному секторі сповільнюється через [54]: зниження внутрішнього попиту на продукти харчування; розриви у розвитку сільських територій; погіршення якості людського та соціального капіталу сільських громад; відсутність програм підтримки розвитку несільського господарства у селі; недоліки у механізмах інвестиційного забезпечення технологічних та організаційних нововведень, заснованих на наукових досягненнях і передовому досвіді.

Економічний ландшафт в сільському господарстві та харчовій промисловості суттєво відрізняється від минулих років. Стратегії розвитку галузі та підприємницької діяльності формуються, враховуючи безпекову ситуацію в країні. Відбувається глибока реструктуризація господарської діяльності підприємств з метою забезпечення конкурентоспроможності. У відповідь на обмежений доступ до каналів збуту та зростання вартості ресурсів виробництва підприємці впроваджують стратегії збереження бізнесу. Вони також адаптуються до вимог європейського ринку.

Слід зазначити, що Україна має розвинений агропромисловий сектор, який не лише забезпечує населення країни харчовими продуктами, але й має великий потенціал для активної участі на міжнародних ринках агропродовольчих товарів. Завдяки потужному продовольчому експорту Україна є важливим гравцем на світовому ринку та гарантом продовольчої безпеки. Проте воєнні події, спричинені агресією російської федерації, призвели до серйозного погіршення продовольчої безпеки в країні через порушення логістичних ланцюгів, руйнування інфраструктури та зменшення виробництва на підприємствах [23].

Згідно із Законом України «Про Державний бюджет України на 2023 рік» (з урахуванням змін), Мінагрополітики було виділено 4141758,2 тис. грн, з яких на програми підтримки розвитку АПК передбачено 561000,0 тис. грн. Зокрема:

1) 2801380 «Формування статутного капіталу Фонду часткового гарантування кредитів у сільському господарстві» – 360000,0 тис. грн.;

2) 2801580 «Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників», з яких:

– 201000,0 тис. грн. призначено для додаткової фінансової підтримки сімейних фермерських господарств через механізм доплати на користь застрахованих осіб – членів/голови сімейного фермерського господарства єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

– 2000,0 тис. грн. для державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників, які використовують меліоровані землі, та організацій водокористувачів [37].

Станом на 01.07.2023 р. Мінагрополітики було спрямовано 1161976,6 тис. грн. згідно помісячного розпису асигнувань загального фонду Державного бюджету України, з яких на програми підтримки розвитку АПК виділено 361939,9 тис. грн., а саме за бюджетними програмами:

1) 2801380 «Формування статутного капіталу Фонду часткового гарантування кредитів у сільському господарстві» – 360000,0 тис. грн.;

2) 2801580 «Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників», з яких: 1939,9 тис. грн для додаткової фінансової підтримки сімейних фермерських господарств через механізм доплати на користь застрахованих осіб – членів/голови

сімейного фермерського господарства єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування [37].

Одна з найбільш успішних виявилася відновлена після тривалої перерви у 2017 році Програма часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва. Незважаючи на те, що у 2017 році програма стартувала досить не вдало – із запланованого фінансування у розмірі 550 млн грн. було використано лише 134,06 млн грн., вона виявилася цілком життєздатною. У Програмі взяли участь 1220 підприємств, які придбали 2906 одиниць техніки на загальну суму 670,28 млн грн (без ПДВ) з компенсацією у розмірі 20%. Аграрії придбали 88 тракторів, 1 зерновоз, 870 одиниць ґрунтообробної та посівної техніки та 1947 одиниць сільськогосподарського обладнання [37].

Механізми та підходи до регулювання розвитку аграрної підприємницької діяльності в Україні зазнають змін. Серед основних факторів цієї трансформації можна відзначити умови воєнного конфлікту та інтеграцію української економіки до Європейського Союзу. Світова спільнота проявляє зацікавленість у сільськогосподарській продукції та харчових товарах з України, особливо в умовах скорочення товарних потоків з нашої країни, що призвело до суттєвих втрат у секторі виробництва.

Воєнна ситуація вимагає змін у підприємницькому процесі, внаслідок чого підприємства змушені переглядати свої ринки збуту та структуру виробництва. У таких умовах спостерігається збільшення інновацій у сільському господарстві. Уряд України активно використовує програми міжнародної технічної та фінансової допомоги для підтримки фермерів. Наприклад, господарства можуть отримувати гранти для модернізації зернових, що сприяє розвитку продукції з доданою вартістю. Починаючи з 2023 року, державна програма підтримки бізнесу «Доступні кредити 5-7-9%» стала надзвичайно популярною серед підприємств. Одним із пріоритетних напрямків кредитування за цією програмою є фінансування сільськогосподарських товаровиробників для проведення с/г діяльності [61, с. 175]. Кредити надаються для таких цілей:

- інвестиції у придбання та модернізацію основних засобів, нежитлової нерухомості, будівництва та придбання об'єктів права інтелектуальної власності.
- фінансування оборотного капіталу підприємств.

Максимальна сума кредитів для сільськогосподарських товаровиробників не перевищує 90 млн грн. Максимальний строк кредитування для інвестиційних цілей становить п'ять років, а для оборотного капіталу – три роки з можливістю пролонгації до 12 місяців для підприємств, що діють на територіях, де ведуться воєнні дії. Компенсація відсотків надається з метою зниження фактичних витрат підприємства на сплату базової відсоткової ставки до 5%, 7% або 9% річних для інвестиційних кредитів та до 7% або 9% річних для кредитів на оборотний капітал.

Програма «Доступні кредити 5-7-9» спрощує доступ мікро- та малих підприємств до банківського кредитування. Аграрії можуть отримати кредити до 90 млн грн під 5-9% річних, залежно від категорії кредиту та типу підприємства. 6 березня 2024 року Комітет Верховної Ради України з питань аграрної та земельної політики провів слухання на тему: «Державна підтримка аграрного сектору 2024. Державні та недержавні фонди і механізми» [40]. Обговорювалися стан та необхідні фінансові інструменти для реалізації заходів державної підтримки у 2024 році. Олександр Гайду наголосив, що державна підтримка аграрного сектору є економічною необхідністю, здійснюваною різними методами багатьма країнами світу. Це зумовлено високою залежністю галузі від природно-кліматичних умов, які впливають на результативність аграрного виробництва. В умовах повномасштабної війни ризики збільшилися в рази, що включає обстріли, знищення урожаю, техніки, інфраструктури, брак палива, добрив, кадрів, заміновані поля, проблеми з реалізацією та експортом.

Учасники обговорили дієвість бюджетних програм, зокрема підтримку сільгосптоваровиробників на меліорованих землях, забезпечення функціонування Фонду розвитку підприємництва, надання грантів для розвитку бізнесу, підтримку агропідприємств через програму «Доступні кредити 5-7-9%», допомогу фермерським господарствам та іншим виробникам, компенсацію вартості сільгосптехніки та обладнання вітчизняного виробництва, компенсацію витрат за

гуманітарне розмінування земель тощо. Окремо обговорювалися спільні проекти з міжнародними партнерами. Комітет висловив вдячність усім учасникам за участь у слуханнях, конструктивне обговорення та висловлені пропозиції. Проект рекомендацій буде розглянуто на засіданні Комітету [41].

Протягом 2023 року понад 14 тисяч виробників сільськогосподарської продукції отримали майже 79 млрд грн. банківських кредитів на розвиток. З них за програмою «Доступні кредити 5-7-9%» було профінансовано 10,9 тисяч господарств на суму 44,5 млрд грн. Найбільший обсяг фінансування отримали аграрні підприємства в областях, таких як Кіровоградська, Вінницька та Київська [36].

За бюджетною програмою 1201450 «Забезпечення функціонування Фонду розвитку підприємництва» в Україні передбачено надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва з метою розвитку підприємництва, збільшення виробництва, експорту, імпортозаміщення, розвитку високотехнологічного виробництва, енергоефективності, впровадження інновацій та фінансування сільськогосподарських товаровиробників для проведення сільськогосподарської діяльності в умовах воєнного стану у 2024 році. Обсяг фінансування цієї програми складає 18 млрд грн. Передбачено часткову або повну компенсацію відсотків за кредитами, наданими суб'єктам підприємництва, на загальну суму близько 1,18 млрд грн. [21, с. 23].

Авторка вважає, що для підтримки вітчизняних виробників для сільськогосподарської техніки, необхідно направити кошти від цільових програм у двох напрямках:

- спрямування безпосередньо до виробників для стимулювання впровадження нових, передових технологій у виробництво техніки. Це можна здійснити, наприклад, через компенсацію відсотків за кредитами, які використовуються для модернізації виробництва;
- компенсація частини вартості придбаної техніки, що може бути здійснена безпосередньо або шляхом здешевлення кредитів для аграрних підприємств [59, с. 14].

Проведений аналіз показав, що обсяги бюджетного фінансування агропромислового комплексу зростають протягом останніх років, що свідчить про підвищений інтерес Уряду до цього сектору економіки. Зростання обсягів фінансування забезпечує розвиток і модернізацію агропромислового виробництва, що позитивно впливає на його продуктивність та конкурентоспроможність. Важливим аспектом аналізу є також витрати на розвиток агропромислового комплексу. Інвестування в інфраструктуру, нові технології та підтримку фермерських господарств сприяє підвищенню ефективності сектору та розвитку сільських територій. Щодо фінансової стійкості АПК, то аналіз показав, що прибутковість агропромислових підприємств збільшується і це свідчить про позитивні тенденції у галузі та впевненість інвесторів у перспективах її розвитку.

Отже, аналіз макрофінансових показників бюджетного фінансування агропромислового комплексу свідчить про значний його вплив на стабільність та розвиток економіки. Сільськогосподарські підприємства мають значний потенціал ресурсів, який визначає ефективність їх діяльності. Збройний конфлікт створив непереборні ризики для аграрного сектору бізнесу, що вимагає перебудови господарських систем, реструктуризації та релокації. Це спричинило прискорену трансформацію з адаптацією інституцій підприємницької діяльності в умовах зміни економічного та політичного середовища, зокрема у контексті спрямування країни до співпраці з країнами Європейського Союзу. Підтримка Державного бюджету України є ключовою у контексті забезпеченні зростання виробництва сільськогосподарської продукції та утриманні сільських господарств.

РОЗДІЛ 3.

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ БЮДЖЕТНОГО ФІНАНСУВАННЯ АПК В УКРАЇНІ

3.1. Проблеми бюджетного фінансування аграрної сфери

Аграрна сфера в Україні відіграє ключову роль у забезпеченні продовольчої безпеки та соціально-економічного зростання. Проте бюджетне фінансування цієї галузі стикається з численними проблемами, які ускладнюють її розвиток та можуть впливати на загальний стан аграрного сектору. Однією з основних проблем є недостатній обсяг бюджетних коштів, виділених на розвиток аграрної сфери. Це може призвести до обмеження доступу до необхідних ресурсів для аграрних підприємств, зниження обсягів виробництва та загрози продовольчій безпеці країни. Нестабільність бюджетного фінансування аграрного сектору може стати перешкодою для планування та розвитку галузі. Періодичні затримки чи непередбачувані зміни у фінансуванні ускладнюють діяльність підприємств та можуть призвести до збитків та втрат.

Відсутність чіткої та системної стратегії бюджетного фінансування аграрної сфери ускладнює її розвиток та ефективне використання коштів. Необхідно розробити комплексний підхід до виділення бюджетних коштів з урахуванням потреб галузі та її стратегічних цілей. Бюджетне фінансування аграрної сфери часто обмежується лише виділенням коштів на підтримку окремих програм чи проектів. Проте необхідно активніше використовувати різноманітні фінансові інструменти, такі як кредитування, гранти, інвестиції та страхування, для стимулювання розвитку аграрного сектору [50].

Однією із найбільш актуальних проблем є дефіцит трудових ресурсів у сільському господарстві. У зв'язку з бойовими діями значна частина працівників господарств була змушена не тільки зупинити діяльність, а й залишити свої

домівки. Це призвело до недостачі робочої сили та збільшення робочого навантаження на тих, хто залишився. Через це багато господарств відчують недостачу як основного виробничого персоналу, так і допоміжних працівників. Крім того, руйнування інфраструктури виробництва, перероблення та зберігання сільськогосподарської продукції та харчових продуктів також стають серйозними проблемами. Ворожі дії спрямовано на знищення зерносховищ, продовольчих складів та логістичної інфраструктури, що ускладнює експортні поставки та зменшує доходи агровиробників. Такі обставини призвели до екологічних проблем, зокрема, великі площі землі стали непридатними для використання через бойові дії та мінування території. Руйнування Каховської ГЕС також значно позначилося на агропромисловому секторі [24].

Сільськогосподарський сектор у 2022-2024 роках в умовах повномасштабної війни продемонстрував здатність до виробництва сільськогосподарської сировини та постачання харчових продуктів як на внутрішні, так і на зовнішні ринки. Проте цей процес супроводжувався значними фінансовими втратами через низькі ціни на зернові та олійні культури на внутрішньому ринку, ускладнений експорт, обмежені можливості відновлення матеріально-технічної бази та інфраструктурних об'єктів, а також необхідність відновлення обробки земель, пошкоджених внаслідок війни. Руйнування Каховської ГЕС та пов'язана з цим неможливість сільськогосподарської діяльності на підтоплених землях завдали катастрофічних наслідків.

Вимушена зміна структури посівних площ у напрямку нарощування виробництва більш рентабельних олійних культур дозволила частково компенсувати витрати сільгоспвиробників, але загальне збільшення обсягів виробництва рослинницької продукції переважно обумовлене сприятливими погодними умовами. Проте більшість галузей тваринництва, особливо м'ясо-молочна промисловість, залишаються в кризовому стані переважно через зменшення виробництва у господарствах населення.

В умовах воєнного конфлікту український агропромисловий сектор продемонстрував високу стійкість і здатність до адаптації до ризиків. Наприкінці

2023 року аграрії зібрали значно більшу кількість сільськогосподарських культур, ніж потрібно для внутрішнього споживання. Врожайність зернових культур досягла до 55 центнерів на гектар, що спричинило збільшення виробництва зернових та олійних культур на 10% та 18% відповідно порівняно з попереднім роком. Попит на м'ясо та м'ясопродукти на внутрішньому ринку був повністю задоволений. Споживання птиці та яловичини зросло, а споживання свинини зменшилося, проте загальне виробництво м'яса збільшилося, що дозволило знизити обсяг імпорту м'яса.

Зважаючи на наведене вище, слід зазначити, основними проблемами бюджетного фінансування АПК та іншими викликами для аграрного сектора України у період повномасштабної війни є наступні:

- недостача фінансових ресурсів для стабільного функціонування сільськогосподарських підприємств у 2021-2022 рр., що викликана зростанням собівартості виробництва. У 2022 році 21% підприємств у галузі сільського, лісового та рибного господарства зафіксували чистий збиток (у порівнянні з 11% у 2021 році). Рівень рентабельності в цілому у секторі у 2022 році склав 14,1% (проти 37,8% у 2021 році). Обсяг капітальних інвестицій у сільське, лісове та рибне господарство у 2022 році скоротився на 26,1% у порівнянні з 2021 роком. За результатами дослідження «Україна: вплив війни на прибутковість сільськогосподарського виробництва», передбачається зниження збитків агросектора від вирощування зернових та олійних культур, але виробництво трьох з п'яти основних культур залишиться збитковим;

- спрощення процесів сільськогосподарського виробництва, що супроводжується зменшенням використання добрив та засобів захисту рослин, що погіршує врожайність та якість земель. Недостатність бюджетного фінансування та потреба в економії призвели до скорочення внесення добрив на 50–60%. Дослідження Мінагрополітики та продовольства України влітку 2023 року показало, що питання використання добрив є найбільш чутливим для аграріїв і лише обмежений відсоток готовий використовувати їх у повному обсязі [21, с. 23].

Загострення кризових явищ у галузі тваринництва, зокрема в м'ясо-молочному секторі, стає важливим проблемним аспектом. На початок 2024 року в Україні кількість великої рогатої худоби в усіх категоріях господарств зменшилася на 3,3% порівняно з січнем 2023 року, зокрема кількість корів зменшилася на 4,9%. Приблизно 29% тварин утримується на агропідприємствах, а решта – у господарствах населення. Протягом останнього року кількість великої рогатої худоби на підприємствах зменшилася на 3,2%, а на господарствах населення – на 3,3%. Господарства населення, які є основними утримувачами великої рогатої худоби, переживають постійне зменшення кількості тварин. Водночас аграрні підприємства виявилися більш стійкими до викликів воєнного часу, що відбувається, частково завдяки можливості релокації тваринницьких ферм в більш безпечні регіони України [24].

Отже, проблеми бюджетного фінансування аграрної сфери потребують комплексного підходу та системних рішень. Необхідно забезпечити стабільне та систематичне фінансування галузі, розробити чітку стратегію та механізми її реалізації, а також активно використовувати різноманітні фінансові інструменти для підтримки розвитку аграрного сектору в Україні.

3.2. Зарубіжний досвід забезпечення фінансовими ресурсами АПК

У розвинених країнах світу для підтримки агропромислового комплексу держава використовує різноманітні інструменти, такі як гнучка фіскальна політика, преференційне кредитування, участь у страхуванні, підтримка доходів сільськогосподарських виробників, а також цінове та тарифне регулювання. Завдяки цим заходам країни, що є найбільшими експортерами продовольства, такі як США, Канада, держави Європейського союзу, Китай та Японія досягли збільшення параметрів агропромислового виробництва та зміцнення своєї продовольчої безпеки [19, с. 1012].

У США розвиток агропромислового сектору залежить від ефективного його регулювання та фінансової підтримки. Політика в цій галузі поділяється на три основні групи заходів: забезпечення продовольчої безпеки, забезпечення населення доступним та повноцінним харчуванням та оптимізація використання природних ресурсів і розвиток сільського господарства.

Специфічною особливістю агропромислового сектору в США є те, що переважною формою організації агробізнесу є фермерські господарства. Протягом останніх десятиліть спостерігається тенденція до укрупнення та зростання концентрації цих господарств: кількість фермерських господарств зменшилася близько на 30% з кінця 1970-х років, а середня площа одного господарства зросла з 125 до 220 гектарів. Також спостерігається збільшення концентрації товарного виробництва аграрної продукції: 20% фермерів виробляють основний обсяг товарної продукції, тоді як інші господарства мають маленький обсяг продукції або використовують її для власного споживання [19, с. 1012]. Сильний і розвинений сільськогосподарський сектор має важливе значення для економіки США, оскільки американські фермери забезпечують стійке постачання продовольства, сприяють збільшенню кількості робочих місць та сприяють економічному зростанню. У системі державної фінансової підтримки агропромислового сектору в США значну роль відіграють субсидії, спрямовані на підтримку цін. Ця система включає встановлення мінімальних, максимальних цін та умовних цін, які встановлює держава, а також державні закупівлі продукції агропромислового сектору для товарної інтервенції.

Для підтримки конкурентоспроможного сільськогосподарського сектору Міністерство сільського господарства США підтримує можливість фермерів та власників ранчо створювати та підтримувати прибутковий бізнес, а також надає фінансову підтримку виробникам, які постраждали від стихійних лих. Крім того, дослідницькі агентства профільного Міністерства продовжують впроваджувати високопродуктивні види рослин і тварин та інтегровані методи управління, що підвищують ефективність сільськогосподарських методів. Також важливою складовою системи державної підтримки агропромислового сектору в США є

система страхування. У США існує високорозвинена система фінансування сільськогосподарського сектору, яка дозволяє залучати значні кошти з міжнародних та національних ринків капіталу, окрім бюджетних ресурсів і традиційного комерційного банківського кредитування. Важлива роль у цій системі належить програмам у сфері кредитування. У США діє заснована державою кооперативна кредитна організація сільськогосподарських виробників – фермерська кредитна система (FCS). Уряд виступає як регулювальник роботи всіх кредитних інститутів і одночасно як гарант і контролер FCS [19, с. 1013].

Як вже зазначалось, Уряд бере участь у формуванні кредитних ресурсів, які надаються суб'єктам агропромислового сектору. Фінансова мережа FCS залучає кошти, продавши цінні папери інвесторам по всьому світу, а потім направляє цей капітал у сільськогосподарський сектор США. Завдяки високому рейтингу AAA, боргові зобов'язання FCS користуються великим попитом, що призводить до конкурентоспроможних вівідсоткових ставок за кредитами для клієнтів, незалежно від фінансових умов у сільськогосподарській галузі.

Система FCS працює на основі фінансування через кредитні кооперативи, які є власністю фермерів, що сприяє підвищенню її ефективності. Клієнти одночасно є власниками цього фінансового бізнесу та зацікавлені у його успішності та зростанні капіталізації. Правила діяльності фінансових установ визначаються членами Ради директорів, які також є клієнтами FCS та обираються з кола їх колег. Це гарантує розуміння специфіки роботи у сільськогосподарському секторі та розробку вигідних схем співпраці з підприємцями [19, с. 1014]. У випадку успішності асоціацій FCS, вони часто повертають частину свого доходу своїм клієнтам-власникам, що, у свою чергу, призводить до зниження відсоткових ставок для позичальників. Цей відбір відмінний від інших комерційних кредиторів у США, оскільки система FCS сприяє створенню нових робочих місць і стимулює економічне зростання, надаючи кредити як фермерам, так і підприємствам суміжних галузей. Система FCS забезпечує можливості для індивідуального підходу до кожного підприємця та умови для підтримки найбільш уразливих категорій. Кредитні установи пропонують гнучкі умови фінансування та

довгострокові кредити, наприклад, з можливістю відстрочення платежу та виплати відсотків щорічно.

Дослідницький інтерес також привертає агропромислова політика країн Європейського союзу. Уряди країн ЄС вирішують питання державного регулювання та фінансової підтримки агропромислового сектору як на національному рівні, так і в межах загальноєвропейської політики. Бюджет Єдиного агропродовольчого політики формується з двох джерел: Європейського аграрного фонду гарантування та Європейського аграрного фонду розвитку сільських територій. Мінімальні ціни на необхідні продукти встановлюються заздалегідь. Щоб зберегти стабільність цін у разі їх зниження більш, ніж на 10% нижче за мінімальний рівень, уповноважені органи ЄС організовують гарантовані закупівлі за фіксованими цінами. Одними з пріоритетів агропродовольчої політики Європейського союзу є стимулювання внутрішнього попиту переважно на місцеві продукти. Для обмеження імпорту сільськогосподарської продукції ЄС використовує різноманітні методи, такі як підвищення ввізних мит, встановлення технічних стандартів на продовольчі товари, субсидування експорту та встановлення квот. Ці заходи сприяють стабілізації та розвитку місцевих виробників товарів [54]. Кожна країна Європейського союзу розробляє власні національні програми розвитку агропромислового сектору, які базуються на оцінці та аналізі проблем і потреб територій. Паралельно з цим Європейським союзом встановлені загальні пріоритети агропродовольчої політики, які мають виконувати країни-члени ЄС:

- підвищення рівня знань у галузі АПК у регіонах кожної країни;
- посилення конкурентоспроможності сільського господарства, сприяння інноваційним технологіям у сфері агропромислового комплексу;
- організація «продовольчого ланцюжка» та створення оптимальних умов для утримання та годування сільськогосподарських тварин;
- управління виробничими, фінансово-економічними та екологічними ризиками у сільському господарстві;

- відновлення, збереження та дбайливе використання екосистем, пов'язаних з агропромисловим виробництвом;
- підтримка переходу до низьковуглецевої та стійкої до кліматичних змін економіки в агропромисловому секторі;
- сприяння соціально-економічному розвитку сіл, соціальній інтеграції та подоланню бідності сільського населення [43, с. 15].

Незважаючи на єдиність підходів до реалізації агропромислової політики, країни-члени Європейського союзу мають певну свободу у впровадженні управлінських рішень, що враховують конкретні місцеві потреби. Слід зазначити, що у країнах ЄС було розроблено та продовжується реалізація 115 спеціальних програм розвитку сільських регіонів, серед яких 20 є національними (табл. 3.1).

Таблиця 3.1 – Параметри фінансування програм розвитку сільського господарства країн Євросоюзу

Країни	Кількість чинних програм	Обсяги фінансування, млн євро	% від загального обсягу фінансування ЄС
1	2	3	4
Франція	30	11385	12,09
Італія	23	10444	11,09
Іспанія	19	8297	8,81
Німеччина	15	9446	10,03
Португалія	3	4058	4,31
Бельгія	2	648	0,69
Австрія	2	3938	4,18
Фінляндія	2	2380	2,53
Болгарія	1	2367	2,51
Чехія	1	2306	2,45
Данія	1	919	0,98
Естонія	1	823	0,87
Ірландія	1	2191	2,33
Греція	1	4718	5,01
Хорватія	1	2026	2,15
Кіпр	1	132	0,14
Латвія	1	1076	1,14
Литва	1	1613	1,71
Люксембург	1	101	0,11
Угорщина	1	3431	3,64

Продовження табл. 3.1

1	2	3	4
Мальта	1	97	0,10
Нідерланди	1	765	0,81
Польща	1	8698	9,24
Румунія	1	8128	8,63
Словенія	1	838	0,89
Словаччина	1	1560	1,66
Швеція	1	1764	1,87
Всього по ЄС	115	94149	100

Джерело: розроблено авторкою на основі [19, с. 1014]

Франція займає провідне місце серед країн Європейського союзу за кількістю діючих програм (30 програм з часткою фінансування 11,5%). Це не випадково, оскільки проблема відсторонення сільської місцевості у Франції стала особливо актуальною після війни, коли економіка країни переживала підйом, що спричинив масову урбанізацію провінцій. У зв'язку з цим у 1963 році було створено міжвідомчий інструмент – агенцію DATAR, спрямовану на відновлення балансу між великими містами та провінцією. Основною метою було створення «полісів конкурентоспроможності» та сприяння розвитку виробництва, переважно в провінціях. За допомогою комплексу заходів, таких, як пільгове оподаткування та розвиток інфраструктури Урядом Франції вдалося збалансувати процес міграції з сільських місцевостей, підвищити рівень зайнятості та здійснити диверсифікацію сільської економіки. У 2009 році DATAR передав свої функції Генеральній комісії з питань територіальної рівності. Цей комплексний підхід дозволив ефективно вирішити проблеми розвитку агропромислового сектору та забезпечити баланс у системі продовольчого забезпечення [19, с. 1015].

Після Франції за кількістю діючих програм у Європейському союзі стоїть Італія (23 програми з часткою фінансування 10,5%). У Італії ключовим елементом підтримки сільськогосподарських виробників є система кредитної кооперації. Цей підхід також поширений у Франції, Німеччині та Польщі. Наприклад, відсоток сільськогосподарського кредиту, що надається кооперативними банками, становить у Франції 75%, в Італії – 60%, а в Німеччині – 44%. Ці банки надають різні види позик з різною терміновістю [50]. Системи кредитування аграрного

виробництва, які склалися закордоном відрізняються своїми підходами до підтримки агропромислового сектору, але вони мають спільні тенденції, такі як активна участь держави у формуванні системи кредитування, нормативно-правове забезпечення умов функціонування кредитної системи та фінансово-кредитна підтримка агропромислового комплексу.

Розглянемо також на досвід Німеччини (15 програм з часткою фінансування 9,5%). Сучасну систему агропромислового кредитування Німеччини вважають класичною по всьому світу. Держава активно здійснює пільгову політику на користь сільськогосподарських товаровиробників. Основний акцент робиться на підтримку фермерів до 40 років, яким надаються спеціальні кредити для реалізації капітальних вкладень у виробничу інфраструктуру, будівництво житла та купівлю орендованих господарств. У Німеччині діє Німецький Союз кооперативів (The German Cooperative and Raiffeisen Confederation), що об'єднує всі кредитні (кредитно-споживчі) кооперативи країни, включаючи ті, що займаються сільськогосподарським кредитуванням. Згідно з німецьким законодавством, кредитна кооперація представлена у формі своєрідної ієрархії, що складається з трьох рівнів: базовим рівнем аграрного кредитування є об'єднання виробників, місцеві кооперативи, які діють на рівні окремого муніципалітету; ці кооперативи входять до регіональних сільськогосподарських банків, які, у свою чергу, утворюють єдиний кооперативний банк. Інформація про діяльність сільськогосподарської кредитної кооперації в Німеччині повністю прозора, а дані про кредитування суб'єктів агропромислового комплексу доступні на веб-сайті федерального Міністерства сільського господарства [62, с. 172].

Політика Канади у сфері фінансового забезпечення агропромислового комплексу відрізняється від країн Європейського Союзу та США. У канадській урядовій системі надання переваг агропромислому комплексу не ґрунтується на прямій підтримці прибутковості галузі, а базується на заходах, що сприяють забезпеченню фермерських господарств стабільним середнім доходом від реалізації продукції.

Слід зазначити, що Україна виявляє певний інтерес до напрямів фінансування, економічного змісту та механізму реалізації окремих зарубіжних проектів, оскільки ще не завершила процесу впровадження всіх доступних державних інструментів регулювання в аграрному секторі. На рис. 3.1 показано структуру прямих субсидій сектору у розвинених країнах світу.

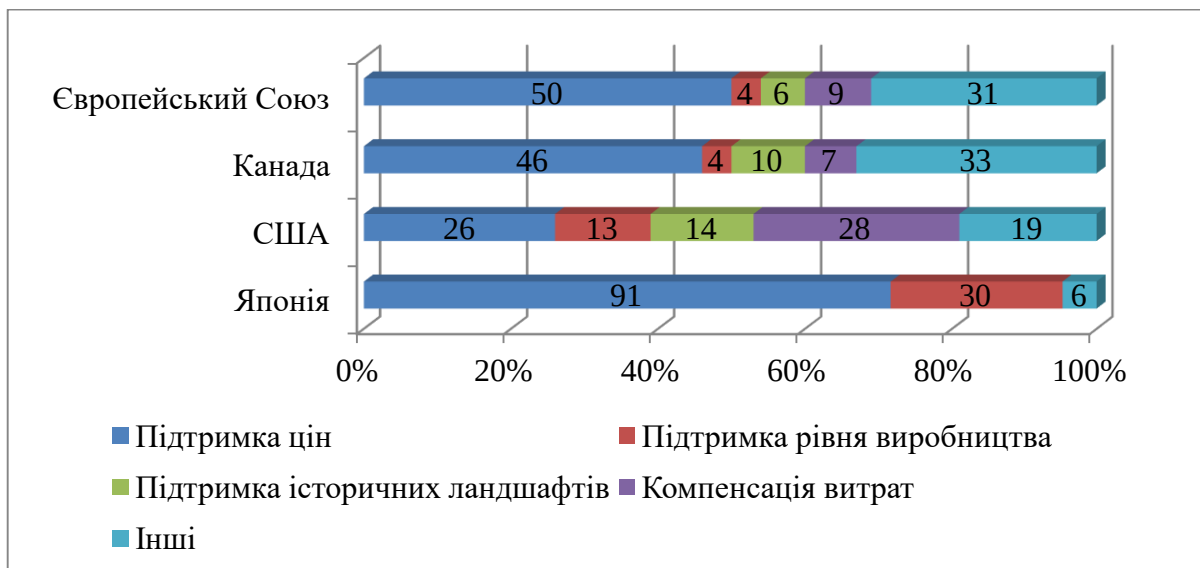

Рисунок 3.1 – Структура прямих субсидій на підтримку агропромислового комплексу у розвинених країнах, %

Джерело: розроблено авторкою на основі [19, с. 1017]

Результати, представлені на рис. 3.1, вказують на те, що в Японії 91% прямих субсидій виділено для підтримки цін, тоді, як по 3% припадає на підтримку рівня виробництва та компенсацію витрат. У Канаді 46% субсидій спрямовано на підтримку цін, у США – 26%, у країнах ЄС – 50%.

Авторка вважає, що для України важливим у царині державної підтримки агропромислового комплексу є досвід Японії. Аналіз державної підтримки сільськогосподарського виробництва в цій країні показує, що майже 80% обсягів сільськогосподарського виробництва підпадають під програми та заходи держави. Наприклад:

- встановлення закупівельної ціни рису на рівні, достатньому для компенсації витрат на його виробництво;

- встановлення граничних цін на деякі види сільськогосподарської продукції, а у випадку їх невідповідності ринковим цінам держава гарантує закупівлю;
- забезпечення виробників мінімальним рівнем цін або компенсація різниці між регульованою та ефективною ціною продажу;
- підтримка сільськогосподарської науки та інженерії.

Тим часом, в Японії також широко використовуються пільгові кредити приватному сектору, що дозволяє контролювати цільове використання кредитів на державному рівні. Це призвело до збільшення пільгового кредитування агропромислового сектору на майже 50% за останні роки, що сприяло зростанню виробництва. У Японії ключовим фінансово-кредитним інститутом є Центральний кооперативний банк. Кооперативні кредити переважно мають короткостроковий характер, тоді як довгострокове кредитування забезпечується урядовими програмами через державну корпорацію фінансування сільського, лісового та рибного господарства.

Пропонується розглянути основні показники, що характеризують рівень державної підтримки агропромислового комплексу. Структура непрямих витрат на АПК за країнами наведена на рис. 3.2.

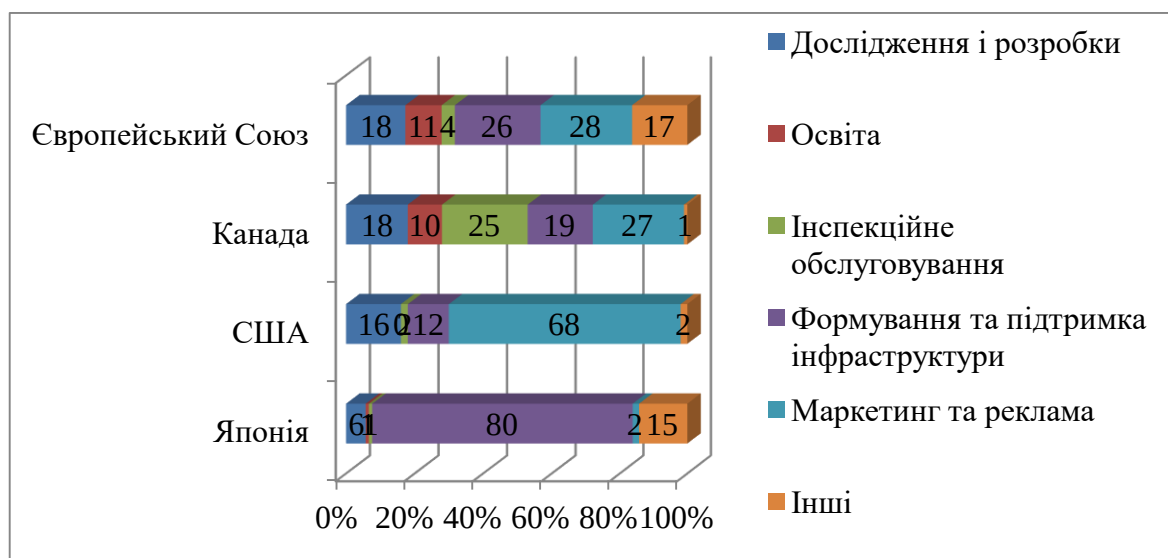

Рисунок 3.2 – Структура непрямих витрат на підтримку агропромислового комплексу у розвинених країнах, %

Джерело: розроблено авторкою на основі [19, с. 1017]

Дані, які представлені на рис. 3.2, свідчать про те, що структура непрямих витрат не має однорідного розподілу за категоріями. Наприклад, в Японії 80% непрямих витрат призначено на розвиток та підтримку інфраструктури. У США 68% витрат використовуються на маркетинг та рекламу, 16% – на наукові дослідження та розробки, а 12% – на створення та підтримку інфраструктури. Це свідчить про різноманітність підходів до фінансування агропромислового комплексу в різних країнах [19, с. 1018].

Зарубіжний досвід показує, що більшість держав безпосередньо підтримує прибутковість підприємств сільськогосподарського сектора шляхом регулювання цін та обмежень на виробництво, а також ліміує рівень ринкових цін монополій через жорстке антимонопольне законодавство та інші заходи. Іншими словами, у таких країнах, як США, країни ЄС та Японія, ринкове безладдя в цьому відношенні є неприпустимим: існує чіткий економічний механізм для оптимізації дій ринку та національних регуляторів.

Отже, аналізуючи досвід фінансового забезпечення сільськогосподарського комплексу у розвинених країнах, можна прийти до висновку, що вони адаптували специфічні системи обслуговування цього сектору економіки. Це обумовлено, насамперед, особливостями сільськогосподарської галузі, яка часто стикається з економічними кризами з різних причин: циклічність економічного розвитку або соціально-економічна нестабільність. Державна підтримка сільськогосподарського сектору в різних країнах має свої позитивні наслідки. Україна також використовує державну підтримку сільського господарства через різноманітні програми, такі як фінансування наукових, фундаментальних та прикладних досліджень, а також надає фінансову допомогу агробізнесу через механізми здешевлення кредитів. Проте через різницю у можливостях і потребах неможливо у повній мірі перейняти зарубіжний досвід для України. Наприклад, в умовах перевиробництва сільськогосподарської продукції в ЄС та інших розвинених країнах Україні потрібно нарощувати виробництво власної продукції. Додатково перед впровадженням нових заходів державної підтримки необхідно ретельно вивчити фінансові можливості країни та врахувати наслідки збройного конфлікту для

агропромислового сектору. Без належного фінансування, у тому числі бюджетного неможливо забезпечити належний розвиток аграрного сектору у нашій державі.

3.3. Напрями розвитку управління фінансами державних сільськогосподарських підприємств у сучасних економічних умовах

Управління фінансами є важливою складовою успішного функціонування будь-якого підприємства, зокрема державних сільськогосподарських установ. В умовах потрясінь, особливо з урахуванням динаміки ринкових умов, технологічних змін та глобалізації, важливо виявляти та впроваджувати нові напрями управління фінансами для забезпечення стійкого розвитку сільськогосподарських підприємств. Швидкий розвиток інформаційних технологій дозволяє сільськогосподарським підприємствам автоматизувати та оптимізувати процеси фінансового управління. Впровадження спеціалізованих програмних засобів для обліку фінансів, аналізу даних та планування бюджету (кошторису) дозволяє підприємствам ефективніше управляти фінансовими ресурсами та приймати обґрунтовані управлінські рішення. Освічений та компетентний персонал є важливим ресурсом для сільськогосподарських підприємств. Забезпечення фінансової грамотності працівників через навчання, тренінги та інші освітні програми допомагає покращити розуміння фінансових процесів та прийняття раціональних фінансових рішень.

Сільськогосподарські підприємства повинні ефективно використовувати різноманітні джерела фінансування, такі як кредити, інвестиції, державні та міжнародні гранти. Диверсифікація джерел фінансування допомагає зменшити ризики та забезпечити стабільність фінансового стану підприємства. У сучасних умовах зростає значення екологічної відповідальності сільськогосподарських підприємств. Впровадження екологічно орієнтованого управління фінансами, яке передбачає зменшення викидів, оптимізацію споживання ресурсів та застосування

екологічно чистих технологій сприяє зниженню витрат та збільшенню конкурентоспроможності [35, с. 643].

Напрями розвитку управління фінансами державних сільськогосподарських підприємств у сучасних економічних умовах наведені у табл. 3.2.

Таблиця 3.2 – Напрями розвитку управління фінансами державних сільськогосподарських підприємств у сучасних економічних умовах

Напрями розвитку	Характеристика
Удосконалення бюджетного планування та управління	- адаптація програмно-цільового методу бюджетування у сфері АПК, що передбачає чітке визначення цілей та завдань підприємств, а також обґрунтування витрат на їх досягнення; - посилення контролю за виконанням бюджету, що дозволить своєчасно виявляти відхилення від запланованих показників та вживати заходів щодо їх усунення; - застосування методу аналізу бюджетних витрат, таких як аналіз фактичних витрат, аналіз відхилень, аналіз динаміки витрат, що дозволить оптимізувати використання бюджетних коштів
Підвищення ефективності управління інвестиціями	- розробка та впровадження інвестиційної стратегії підприємства, що визначить пріоритетні напрямки інвестування та очікувані результати; - проведення аналізу інвестиційних проектів перед прийняттям рішення про їх реалізацію; - застосування контрольних методів виконання інвестиційних проектів, що дозволить забезпечити їх ефективність
Удосконалення системи управління фінансовими ризиками	- ідентифікація та оцінка фінансових ризиків, з якими стикається підприємство, таких як ризик зміни цін на продукцію, ризик курсових коливань, кредитний ризик; - розробка та впровадження заходів щодо мінімізації або хеджування фінансових ризиків; - застосування методів аналізу та прогнозування фінансових ризиків, таких як аналіз чутливості, аналіз сценаріїв, метод Монте-Карло
Залучення додаткових джерел фінансування	- активне використання кредитних ресурсів банків та інших фінансових установ; - залучення інвестицій з боку приватних інвесторів; - випуск цінних паперів, таких як акції та облігації
Підвищення прозорості та інформаційної відкритості	- дотримання принципів корпоративного управління, що передбачає чітке визначення прав та обов'язків власників, менеджерів та інших зацікавлених сторін; - оприлюднення фінансової звітності, що відповідає міжнародним стандартам; - забезпечення доступності фінансової інформації для зацікавлених сторін.

Джерело: розроблено авторкою на основі [33, с. 110]

У сучасних умовах управління фінансами державних сільськогосподарських підприємств базується на підвищенні ефективності використання фінансових ресурсів та оптимізації фінансових процесів. Одним із напрямів розвитку є впровадження сучасних методів управління, таких як програмно-цільове бюджетування у сфері АПК та аналіз фінансових ризиків. Підвищення прозорості та ефективності управління фінансами досягається шляхом запровадження системи корпоративного управління та оприлюднення фінансової звітності. Для забезпечення стійкого розвитку підприємств важливим є залучення додаткових джерел фінансування, таких як кредитні ресурси, інвестиції та випуск цінних паперів. Управління фінансами сільськогосподарських підприємств у сучасних умовах спрямоване на забезпечення їх конкурентоспроможності та стійкості на ринку [24].

Ключові стратегічні напрями розвитку функціонування сільськогосподарського сектора в умовах повномасштабної війни повинні бути спрямовані на збереження ефективності ланцюга «виробництво – перероблення – зберігання – постачання харчових продуктів населенню». Надзвичайно важливим є нарощування виробництва сільськогосподарської продукції, створення нових (включаючи тимчасові) об'єктів для зберігання та первинного перероблення продукції, а також максимальне залучення можливостей державного та приватного секторів для забезпечення харчових продуктів на ринках збуту. У післявоєнний період необхідно забезпечити диверсифікацію розвитку сільськогосподарського виробництва за рахунок підвищення капіталізації та привабливості для інвестицій агропідприємств, а також створити ринкові інститути, спрямовані на підвищення ефективності використання ресурсів сільського господарства, зміцнення продовольчої безпеки держави, розвиток багатокладності, збільшення обсягів експорту товарів з вищою доданою вартістю та забезпечення комфортних умов проживання на селі. Виникає необхідність у створенні нової моделі розвитку сільськогосподарського сектора після війни, яка б збалансувала його економічні та екологічні аспекти відповідно до цілей сталого розвитку.

Першочерговим завданням державної аграрної політики у 2024 році є відновлення сільськогосподарського виробництва на деокупованих територіях з метою якнайшвидшого задоволення продовольчих потреб населення та створення можливостей самозайнятості. Це передбачає відповідне фінансування, розмінування сільгоспугідь, об'єктів інфраструктури аграрного сектора та особистих господарств, а також відшкодування завданої шкоди і початок процесу рекультивації пошкоджених воєнними діями земель. Державна політика має сприяти рівноправному розвитку всіх форм господарювання, зокрема забезпечувати інституційну та фінансову підтримку малих сільськогосподарських виробників. Фермерські та особисті селянські господарства можуть стати точками економічного зростання, що забезпечують життєдіяльність значної частки сільських територій та інтегрують навколо себе дрібні селянські господарства. Необхідне розширення асортименту експорту аграрної продукції, зокрема через збільшення обсягів перероблення сільськогосподарської сировини в Україні та створення нових переробних підприємств. Сприяти розвитку експорту сільськогосподарської продукції, яку раніше Україна не експортувала також буде сприяти зниженню потенційних конфліктів з країнами-партнерами та зміцненню позицій України на світових ринках [50].

Необхідно розширити різноманіття сфер та видів офіційного заняття населення та розповсюдити несільськогосподарські види діяльності на сільських територіях для зменшення бідності та збільшення доходів сільського населення. Це передбачає створення умов для впровадження в Україні сучасних світових тенденцій у розвитку сільської економіки: підтримку дрібнотоварного виробництва сільськогосподарської продукції з високою доданою вартістю; формування коротких споживчих ланцюгів; сприяння просуванню в сільську місцевість дрібновузлового промислового виробництва та виробництва енергії з відновлюваних джерел; розширення виробництва будівельних матеріалів, сфери виробничих і споживчих послуг, інклюзивних форм туризму та рекреації тощо. Це потребує прискорення темпів відновлення дорожньо-транспортної інфраструктури на селі, розвитку сучасних телекомунікаційних мереж і цифрової інфраструктури.

Важливо враховувати кліматичні ризики з метою зниження уразливості та підвищення стійкості всіх ключових соціально-економічних секторів та природних компонентів до зміни клімату.

Розвиток сільськогосподарського виробництва та перероблення повинен відбуватися за принципом циркулярної економіки. Агropідприємства та фермерські господарства можуть стати підприємствами повного циклу з безвідходним та відновним виробництвом, що передбачає повне перероблення залишків продукції, використання екологічно чистих інноваційних технологій, ефективне використання ґрунтів залежно від їх якісних характеристик та застосування технологій точного землеробства. Відходи від рослинництва та тваринництва можна використовувати місцево в локальних проєктах малої біоенергетики або як добрива. Важливо розвивати мережу підприємств з перероблення та видалення побічних відходів тваринництва (наприклад, ветсанзаводів), які мають безпечно утилізувати такі відходи й зменшити ризики забруднення довкілля [21, с. 23].

Відновлення аграрного сектора на сучасних засадах сприятиме активізації розвитку суміжних секторів економіки, таких як перероблення агропродукції та харчова промисловість, виробництво добрив, аграрне машинобудування, біоенергетика, сегменти ІТ-індустрії, що задіяні в цифровізації аграрного виробництва та логістики.

Отже, управління фінансами сільськогосподарських підприємств у сучасних умовах вимагає впровадження нових стратегій та підходів. Інформаційні технології, розвиток фінансової грамотності, диверсифікація фінансових ресурсів та екологічно орієнтоване управління є ключовими напрямками, які допомагають забезпечити стійкий розвиток сільськогосподарських підприємств. Управління фінансами державних сільськогосподарських підприємств вимагає розгляду ряду напрямків для ефективного розвитку. Державні сільськогосподарські підприємства повинні вдосконалювати свої фінансові процеси, зокрема управління обіговими коштами, планування інвестицій, контроль над витратами та прибутками. Крім традиційних джерел фінансування, таких як державні субсидії державні с/г

підприємства можуть розглядати можливість залучення приватного капіталу, інвестицій та кредитів від банків та інших фінансових установ. Сучасні технології та фінансові інструменти, такі як цифрові платформи для управління фінансами, аналіз фінансової звітності та прогнозування значно полегшують процеси управління фінансами в сфері АПК. Державні сільськогосподарські підприємства повинні інвестувати в дослідження та розвиток нових технологій та методів виробництва, що сприятиме підвищенню продуктивності та конкурентоспроможності. Керівники сільськогосподарських підприємств повинні посилювати свої управлінські навички та знання у галузі фінансів, щоб ефективно використовувати ресурси та забезпечити стійкий розвиток. Загалом розвиток та управління фінансами державних сільськогосподарських підприємств у сучасних умовах вимагають комплексного підходу, який враховує не лише фінансові аспекти, а й соціально-економічні та технологічні фактори.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження бюджетного фінансування АПК, можна зробити наступні висновки:

1. Аграрний фінансовий потенціал є рушієм для забезпечення сталого розвитку АПК, підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на міжнародних ринках, зміцнення продовольчої безпеки та економічного розвитку сільських регіонів. Для максимального використання фінансового потенціалу необхідно забезпечити ефективне управління фінансовими ресурсами, стимулювати приватні інвестиції та забезпечити адекватну державну підтримку агропромислового комплексу.

2. Нормативно-правове забезпечення бюджетного фінансування аграрної сфери в Україні включає комплекс законодавчих актів, що регулюють різні аспекти фінансової підтримки агропромислового комплексу. Вдосконалення положень цих документів є ключовим завданням для забезпечення сталого розвитку аграрного сектору та підвищення його конкурентоспроможності.

3. Методика оцінювання ефективності діяльності агропромислового сектору економіки є важливим інструментом для аналізу та покращення продуктивності цієї галузі. Застосування різноманітних методів, таких як аналіз тенденцій, порівняльний аналіз та SWOT-аналіз дозволяють отримати комплексне уявлення про стан та перспективи розвитку агропромислового сектору.

4. Проведений аналіз показав, що обсяги бюджетного фінансування агропромислового комплексу зростають протягом останніх років, що свідчить про підвищений інтерес Уряду до цього сектору економіки. Зростання обсягів фінансування забезпечує розвиток і модернізацію агропромислового виробництва, що позитивно впливає на його продуктивність та конкурентоспроможність. Важливим аспектом аналізу є також витрати на розвиток агропромислового комплексу. Інвестування в інфраструктуру, нові технології та підтримку фермерських господарств сприяє підвищенню ефективності сектору та розвитку

сільських територій. Щодо фінансової стійкості сектору, то можна стверджувати, що прибутковість агропромислових підприємств збільшується, що свідчить про позитивні тенденції у галузі та впевненість інвесторів у перспективах її розвитку. Так, за бюджетною програмою 1201450 «Забезпечення функціонування Фонду розвитку підприємництва» в Україні передбачено надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва з метою їх розвитку, збільшення виробництва, експорту, імпортозаміщення, розвитку високотехнологічного виробництва, енергоефективності, впровадження інновацій та фінансування сільськогосподарських товаровиробників для проведення сільськогосподарської діяльності в умовах воєнного стану у 2024 році. Обсяг фінансування цієї програми складає 18 млрд грн. Передбачено часткову або повну компенсацію відсотків за кредитами, наданими суб'єктам підприємництва на загальну суму близько 1,18 млрд грн.

5. Сільськогосподарський сектор у 2023 році в умовах повномасштабної війни продемонстрував здатність до виробництва сільськогосподарської сировини та постачання харчових продуктів як на внутрішні, так і на зовнішні ринки. Проте цей процес супроводжувався значними проблемами, пов'язаними із фінансовими втратами через низькі ціни на зернові та олійні культури на внутрішньому ринку, ускладнений експорт, обмежені можливості відновлення матеріально-технічної бази та інфраструктурних об'єктів, а також утруднення відновлення обробки земель, пошкоджених унаслідок війни.

6. Державна підтримка сільськогосподарського сектору в різних країнах має свої позитивні наслідки. Україна також використовує державну підтримку сільського господарства через різноманітні програми, такі як фінансування наукових, фундаментальних та прикладних досліджень, а також надає фінансову допомогу агробізнесу через механізми здешевлення кредитів. Проте через різницю у ситуації та потребах неможливо у повній мірі перейняти зарубіжний досвід для нашої держави. Наприклад, в умовах перевиробництва сільськогосподарської продукції в ЄС та інших розвинених країнах Україні потрібно нарощувати виробництво власної продукції. Додатково, перед впровадженням нових заходів

державної підтримки необхідно ретельно вивчити фінансові можливості країни та врахувати наслідки збройного конфлікту для агропромислового сектору. Без належного фінансування неможливе відновлення та подальший розвиток аграрного сектору в Україні.

7. Ключові стратегічні напрями для забезпечення функціонування сільськогосподарського сектору в умовах повномасштабної війни повинні бути спрямовані на збереження ефективності ланцюга «виробництво – перероблення – зберігання – постачання харчових продуктів населенню». Надзвичайно важливим є нарощування виробництва сільськогосподарської продукції, створення нових (включаючи тимчасові) об'єктів для зберігання та первинного перероблення продукції, а також максимальне залучення можливостей державного та приватного секторів для забезпечення харчових продуктів на ринках збуту. У післявоєнний період необхідно забезпечити диверсифікацію розвитку сільськогосподарського виробництва за рахунок підвищення капіталізації та привабливості для інвестицій агропідприємств, а також створити ринкові інститути, спрямовані на підвищення ефективності використання ресурсів сільського господарства, зміцнення продовольчої безпеки держави, розвиток багатокладності, збільшення обсягів експорту товарів з вищою доданою вартістю та забезпечення комфортних умов проживання на селі. Також є необхідність у створенні нової моделі розвитку сільськогосподарського сектору після війни, яка б збалансувала його економічні та екологічні аспекти відповідно до цілей сталого розвитку держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон України, 1996, № 30, Ст. 141. Документ 254к/96-ВР, чинний, поточна редакція від 01.01.2020, 27-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (Дата звернення: 15.03.2024).

2. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2542-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 50-51, Ст.572. Документ 2456-VI, чинний, поточна редакція від 01.01.2024, 3460-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (Дата звернення: 17.03.2024)

3. Про Державний бюджет України на 2024 рік: Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2023, №№ 97-100, ст.393. Документ 3460-IX, чинний, поточна редакція від 09.11.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text> (Дата звернення: 10.03.2024).

4. Про врегулювання заборгованості за бюджетними позичками, наданими державним та іншим сільськогосподарським підприємствам усіх форм власності і господарювання через обслуговуючі, заготівельні і переробні підприємства, та реструктуризацію заборгованості зі сплати податків і зборів (обов'язкових платежів) переробних підприємств агропромислового комплексу: Закон України. Документ 2237-III, чинний, поточна редакція від 18.01.2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2237-14#Text> (Дата звернення: 01.03.2024).

5. Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції: Закон України. Документ 468/97-ВР, чинний, поточна редакція від 04.09.2018, 2518-VIII, Ст. 281. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/468/97-%D0%B2%D1%80#Text> (Дата звернення: 07.04.2024).

6. Про державну підтримку сільського господарства: Закон України. Документ 1877-IV, чинний, поточна редакція від 30.06.2023, 3221-IX. № 49, Ст. 527. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text> (Дата звернення: 14.04.2024).

7. Про зерно та ринок зерна в Україні: Закон України. 2002, № 35, Ст. 258. Документ 37-IV, чинний, поточна редакція від 01.07.2021, 124-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/37-15#Text> (Дата звернення: 02.03.2024).

8. Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року: Закон України. Документ 2982-IV від 18.10.2005. Втратив чинність. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2982-IV#Text> (Дата звернення: 05.03.2024).

9. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року. Документ 179-2021-п, чинний, поточна редакція від 21.04.2023, 369. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#Text> (Дата звернення: 16.04.2024).

10. Про стимулювання розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу: Закон України. Документ 3023-III. № 24, Ст. 167. 2022, чинний, поточна редакція від 20.09.2019, 124-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3023-14#Text> (Дата звернення: 15.03.2024).

11. Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001 – 2004 років: Закон України від 26.06.2021. Документ 2238-III. Втратив чинність. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2238-14#Text> (Дата звернення: 13.03.2024).

12. Про систему інженерно-технічного забезпечення агропромислового комплексу України: Закон України. 2006, № 47, Ст. 464. Документ 229-V, чинний, поточна редакція від 13.12.2022, 2849-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/229-16#Text> (Дата звернення: 02.04.2024).

13. Про схвалення Концепції Комплексної програми підтримки розвитку українського села на 2006-2010 роки: Розпорядження Кабінету міністрів України від 21 грудня 2005 р. Втратив чинність. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/536-2005-%D1%80#Text> (Дата звернення: 05.03.2024).

14. Про затвердження Концепції збалансованого розвитку агроєкосистем в Україні на період до 2025 року: Наказ Міністерства аграрної політики України від 20 серпня 2003 р. № 280. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0280555-03#Text> (Дата звернення: 08.05.2024).

15. Про затвердження інструкції про статус відповідальних виконавців бюджетних програм та особливості їх участі у бюджетному процесі: Наказ Міністерства фінансів України від 14 грудня 2001 р. № 574. Документ z0003-02, поточна редакція від 15.03.2019, №112. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0003-02#Text> (Дата звернення: 15.05.2024).

16. Про інформацію Кабінету Міністрів України про роботу з реалізації законодавства в агропромисловому секторі економіки України та про стан підготовки до проведення весняно-польових робіт у 2006 році: Постанова Верховної Ради України. Документ 3442-IV. Втратив чинність. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3442-IV#Text> (Дата звернення: 16.05.2024).

17. Про заходи щодо прискорення розвитку аграрного ринку: Указ Президента України. Документ 694/2002, поточна редакція від 08.08.2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/694/2002#Text> (Дата звернення: 06.05.2024).

18. Про додаткові заходи щодо дальшого розвитку лізингу в аграрному секторі економіки: Указ Президента України від 23 лютого 2001 р. № 111/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/111/2001#Text> (Дата звернення: 12.03.2024).

19. Білоченко А., Гуца І. Організаційні аспекти фінансового забезпечення агропромислового комплексу: досвід розвинених країн. *Шлях науки*. 2022. № 8 (7). С. 1011-1020.

20. Дергалюк М. О. Підходи до визначення сутності поняття «агропромисловий комплекс». *Економіка та держава*. 2018. № 5. С. 34-37.

21. Єфанов В. Сучасні аспекти фінансової стійкості господарюючих суб'єктів в системі агробізнесу України. *Управління змінами та інновації*. 2023. № 6. С. 20-24.

22. Захарчук О. В., Навроцький Я. Ф., Вишневецька О. В. Сучасний стан та перспективи матеріально-технічного забезпечення сільського господарства. *Економіка АПК*. 2021. № 6. С. 79-88.

23. Звіти про виконання паспортів бюджетних програм. Мінагрополітики: веб-сайт. URL: <https://minagro.gov.ua/ua/napryamki/finansova-politika/byudzhethnij->

proces/zviti-pro-vikonannya-pasportiv-byudzhetnih-program (Дата звернення: 01.06.2024).

24. Кононенко Ж. А., Грибовська Ю. М., Карнаухова Г. В. Інформаційно-аналітичне забезпечення в системі управління підприємством. *Економіка та суспільство*. 2023. № 47. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-7> (Дата звернення: 01.06.2024).

25. Костирко Л., Соломатіна Т. Бюджетна підтримка розвитку фінансового потенціалу суб'єктів господарювання аграрного сектора економіки. *Молодий вчений*. 2020. № 3 (79). С. 227-232.

26. Коробенко Р. І. Оцінка впливу рівня розвитку економічного потенціалу сільських територій на ефективність бюджетної децентралізації в Україні. *Інтелект XXI*. 2019. № 4. С. 38-43.

27. Кошельок Г., Губанов М. Інформаційно-аналітичне забезпечення управління грошовими потоками підприємства. *Економічний простір*. 2024. № 189. С. 384-389.

28. Ліст Ф. Національна система політичної економії; пер. з нім. Михайло Гавриш. Київ: Наш формат, 2021. 368 с.

29. Литвин І. С., Іващенко А. І., Шляхи удосконалення системи управління грошовими потоками. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 2. С. 51-56.

30. Лупенко Ю. О., Захарчук О. В., Моголова М. М. Наукове забезпечення техніко-технологічного оновлення аграрного виробництва в Україні. *Економіка АПК*. 2017. № 5. С. 5-12.

31. Мірошніченко В. О. Резерви посилення фінансового потенціалу аграрних підприємств. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Випуск 12, частина 2. С. 24-28.

32. Моголова М. М. До питання оцінки агробізнесу в угодах М&А. *Агросвіт*. 2021. № 23. С. 3-9.

33. Моголова М.М., Єфімцева Л.О. Відтворення основних засобів у частині їх формування як об'єкт менеджменту підприємств багатокладної аграрної економіки України. *Empirio*. 2024. № 1. С. 101-111.

34. Мозговий О. М. Управління корпораціями: навчальний посібник; за заг.ред. З. Є. Шершньової, А. Є. Черпак. К.: КНЕУ, 2013. 695 с.
35. Навроцький Я. Ф., Петров В. М., Ковальов С. М. Державна підтримка матеріально-технічного забезпечення аграрного виробництва в умовах нестабільності. *Наукові перспективи*. 2024. № 3(45). С. 642-655.
36. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua/> (Дата звернення: 01.06.2024).
37. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/FR__2024.pdf (Дата звернення: 01.06.2024).
38. Офіційний сайт Національного інституту стратегічних досліджень. URL: https://www.niss.gov.ua/sites/default/files/2024-02/az_agrosector_15022024.pdf (Дата звернення: 01.06.2024).
39. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/09/S_gos_22.pdf (Дата звернення: 01.06.2024).
40. Офіційний сайт Кабінету Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ahrrarii-v-2023-rotsi-na-rozvytok-hospodarstv-otrymaly-788-mlrd-hryven-bankivskykh-kredytiv> (Дата звернення: 03.06.2024).
41. Офіційний сайт Верховної ради України. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/247281.html (Дата звернення: 03.06.2024).
42. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/en/> (Дата звернення: 03.06.2024).
43. Попова А. М., Захаркіна Л. С. Удосконалення системи управління грошовими потоками підприємства. Суми, 2020. 33 с.
44. Радченко О. Д. Фінансовий потенціал сталого розвитку аграрного сектору. *Економіка АПК*. 2019, № 1. С. 27-38.
45. Розвиток малих аграрних підприємств у ринковому інституційному середовищі: індикатори та ефективність / Лупенко Ю. О., Шпикуляк О. Г., Малік М. Й. та ін. ; за ред. О. Г. Шпикуляка. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2017. 204 с.

46. Савчук Н. В. Бюджетні пріоритети України у контексті суспільного вибору: монографія. К.: КНЕУ, 2014. 326 с.

47. Сас Л.С., Матковський П.Є. Бюджетна підтримка технологічного оновлення виробництва та модернізації діяльності сільськогосподарських підприємств. *Інноваційна економіка*. 2019. № 5–6. С. 199–206.

48. Спільник І. Грошові потоки підприємства: комплексний аналіз за даними фінансової звітності. *Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації*. 2017. Вип. 1-2. С. 67–85.

49. Сміт А. Дослідження про природу і причини багатства народів; пер. з англ. О. Васильєв, М. Межевікіна, А. Малівський. Київ : Наш формат, 2018. 736 с.

50. Степаненко С. В. Ресурсний потенціал аграрних підприємств: елементи та особливості їх поєднання в сучасних умовах. *Ефективна економіка*. 2022. № 2. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/2_2022/98.pdf (Дата звернення: 01.06.2024).

51. Томашевська А. Л. Шляхи оптимізації грошових потоків підприємства. Фінансові інструменти сталого розвитку економіки: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2019. С. 177–181.

52. Томашук І. В., Борболюк Є. А. Значення аграрного сектора економіки у забезпеченні продовольчої безпеки України. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 58. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-26> (Дата звернення: 01.06.2024).

53. Федуняк І. О., Гурська І. С. Роль сільських домогосподарств у розвитку економіки України. *Агросвіт*. 2016. № 6. С. 8–11.

54. Федун І. Л., Стецько М. В. Державне регулювання розвитку малого підприємництва в аграрній сфері. *Економіка та суспільство*. 2023. № 48. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-65> (Дата звернення: 01.06.2024).

55. Фененко П.О., Онищенко В.В. Роль бюджетного фінансування у підтримці економічного потенціалу сільськогосподарських підприємств.

Ефективна економіка. 2016. № 7. URL: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek2016718> (Дата звернення: 01.06.2024).

56. Фролова Т. О., Мозговий О. М., Руденко-Сударєва Л. В. та ін. Глобальний фінансовий розвиток: тенденції, технології, регулювання. Монографія. К.: КНЕУ, 2017. 784 с.

57. Халатур С. М., Кравченко М. В., Павлік І. Д. Удосконалення управління грошовими потоками підприємства як основа забезпечення фінансово-економічної безпеки. *Економіка та держава*. 2021. № 1. С. 30–35.

58. Чандрен Н. Держава сталого розвитку. Майбутнє урядування, економіки та суспільства; пер. з англ. І. Гнатковська. Київ. Наш формат, 2020. 288 с.

59. Шеленко Д., Шпикуляк О., Баланюк І. Оцінювання результативності використання економічного потенціалу сільських територій регіону: аспекти сталого розвитку. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2023. № 8 (08). С. 12-16.

60. Шпикуляк О. Г., Малік М. Й. Інституціональний аналіз розвитку підприємництва в аграрному секторі економіки: методичний аспект. *Економіка АПК*. 2019. № 6. С. 73-82.

61. Шпикуляк О. Г., Пугачов М. І., Грищенко О. Ю., Ксенофонтова К. Ю. Економічні тенденції розвитку аграрного підприємництва в сучасних умовах: аспекти воєнного часу. *Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics»*. 2023. № 41. С. 170-178.

62. Яцух О. О. Фінансове забезпечення сільськогосподарських підприємств: монографія. Мелітополь: Видавничий будинок ММД, 2018. 467 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Нормативно-правове забезпечення бюджетного фінансування аграрної сфери

№	Нормативно-правовий акт	Характеристика	Дата прийняття / редакції	
1	Конституція України [1]	Закріплює основні засади соціально-економічної політики держави, включаючи підтримку аграрного сектору	Прийнята 28.06.1996, ред. 01.01.2020	Чинний, поточна редакція від 01.01.2020
2	Бюджетний кодекс України [2]	Визначає правові засади функціонування бюджетної системи держави	Прийнятий 08.07.2010, ред. 01.01.2024	Чинний, поточна редакція від 01.01.2024
3	Закон України «Про Державний бюджет України на 2024 рік» [3]	Встановлює обсяги та напрями використання державних фінансів на поточний рік	Прийнятий 09.11.2023	Чинний, поточна редакція від 09.11.2023
4	Закон України «Про врегулювання заборгованості за бюджетними позичками, наданими державним та іншим сільськогосподарським підприємствам» [4]	Регулює питання реструктуризації заборгованості за бюджетними позичками	Прийнятий 18.01.2001	Чинний, поточна редакція від 18.01.2001
5	Закон України «Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції» [5]	Визначає правові засади державного регулювання імпорту сільськогосподарської продукції	Прийнятий 20.09.2018	Чинний, поточна редакція від 04.09.2018
6	Закон України «Про державну підтримку сільського господарства» [6]	Регламентує форми та механізми державної підтримки сільськогосподарських виробників	Прийнятий 31.12.2023	Чинний, поточна редакція від 30.06.2023
7	Закон України «Про зерно та ринок зерна в Україні» [7]	Визначає правові основи регулювання ринку зерна та забезпечення його ефективного функціонування	Прийнятий 16.10.2022	Чинний, поточна редакція від 01.07.2021
8	Закон України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» [8]	Встановлює основні напрями державної аграрної політики	Прийнятий 18.10.2005	Втрапив чинність
9	Закон України «Про стимулювання розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу» [10]	Регламентує заходи щодо підтримки розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу	Прийнятий 16.10.2020	Чинний, поточна редакція від 20.09.2019
10	Закон України «Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001 – 2004 років» [11]	Визначає заходи стимулювання розвитку сільського господарства на зазначений період	Прийнятий 26.06.2001	Втрапив чинність
11	Розпорядження Кабінету міністрів України «Про схвалення Концепції Комплексної програми підтримки розвитку українського села на 2006-2010 роки» [13]	Визначає концепцію та заходи підтримки розвитку українського села	Прийняте 21.12.2005	Втрапив чинність
12	Наказ Міністерства аграрної політики України «Про затвердження Концепції збалансованого розвитку агроєкосистем в Україні на період до 2025 року» [12]	Затверджує концепцію збалансованого розвитку агроєкосистем	Прийнятий 20.08.2003	Чинний, поточна редакція від 20.08.2003
13	Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження інструкції про статус відповідальних виконавців бюджетних програм та особливості їх участі у бюджетному процесі» [15]	Визначає інструкцію про статус відповідальних виконавців бюджетних програм та їх участь у бюджетному процесі	Прийнятий 14.12.2001	Чинний, поточна редакція від 15.03.2019
14	Постанова Верховної Ради України «Про інформацію Кабінету Міністрів України про роботу з реалізації законодавства в агропромисловому секторі економіки України та про стан підготовки до проведення весняно-польових робіт у 2006 році» [16]	Визначає заходи щодо реалізації законодавства в агропромисловому секторі та підготовки до весняно-польових робіт	Прийнята 21.02.2006	Втрапив чинність
15	Указ Президента України «Про заходи щодо прискорення розвитку аграрного ринку» [17]	Визначає заходи для прискорення розвитку аграрного ринку	Прийнятий 08.08.2002	Чинний, поточна редакція від 08.08.2022
16	Указ Президента України «Про додаткові заходи щодо дальшого розвитку лізингу в аграрному секторі економіки» [18]	Визначає заходи для розвитку лізингу в аграрному секторі	Прийнятий 03.02.2001	Чинний, поточна редакція від 23.02.2001

Джерело: авторська розробка на основі законодавчої бази